

DERDE HOOFDSTUK : DE KARTUIZERMONNIK TE SCHEUT
IN DE XVde EN XVIde EEUW.

- §1. Vreemde monniken te Scheut : de vroegste officiales en de hospites.
- §2. De roepingen : monniken, conversen en donaten : hun afkomst en sociaal milieu.
- §3. De intrede in het klooster : de aanvaarding, het proefjaar en het testament voor de professie.
- §4. De bedrijvigheid van de officiales: prior, vicarius, procurator en koster.
- §5. De Kartuizers van Scheut en de geestesstroming van hun tijd : zin voor studie, het Bonenfanteninstituut, betrekkingen met het humanisme en andere moderne stromingen.

Hoewel gedurende de eerste jaren van het kloosterbestaan de ambten nog waargenomen werden door vreemde monniken, was geleidelijk een zelfstandige communiteit gegroeid te Scheut. De roepingen kwamen uit verschillende middens : priesters, die reeds een zekere ouderdom hadden, jonge patriciërszonen uit Brussel, leden van de burgerij, Fraters van het Gemene Leven en een aantal universitair gegradueerden, die wellicht aangetrokken werden door de figuur van Hendrik van Loen. Bij de conversen en donaten kwamen de postulanten niet noodzakelijk uit een minder bemiddeld milieu.

Vóór de aanvang van het proefjaar werden de kandidaten onderzocht omtrent hun geschiktheden. Bij een eventuele aanvaarding liet men hen enige tijd om hun zaken in orde te stellen. Daarna begon het noviciaat onder leiding van de vicarius. Dat dit proefjaar vooral in de geestelijke chaos van de XVIe eeuw zijn belang had, hoeft geen betoog.

Het convent, dat óp deze wijze gevestigd was, werd bestuurd door officiales, waaronder de prior, de vicarius, de procurator en de koster gerekend werden. Hun activiteiten lagen wel hoofdzake-

17
lijk binnen het klooster. Zij waren nochtans niet enkel hiertoe beperkt. Meermaals zal de prior en ook de procurator naar buiten optreden, hoewel niet steeds met hetzelfde succes.

Het kartuizerconvent, hoe besloten ook werd immers steeds beïnvloed door de geestesstromingen van zijn tijd. Het laatmiddeleeuws universitair leven, waarin de initiatores en verschillende monniken opgegroeid waren, - de vriendenkring, die uit prinses, bisschoppen, allerhande clerici en patriciërs bestond, waren de geschikte basis voor het inzijselen van een humanistische sfeer. Zelfs zouden sommige monniken aangetast worden door Lutherse denkbeelden. Deze openheid, vooral in de eerste helft van de XVIde eeuw, zou zich weer sluiten in de volgende decennia. Er was een werkelijke malaise waar te nemen in de jaren voor de vernieling van Scheut. Slechts enkelen waren in staat de oude traditie door te geven aan de kloosterlingen, die het convent van Brussel zouden bevolken na de restauratie van de XVIIde eeuw.

§1 Vreemde monniken te Scheut.

Wanneer Hendrik van Loen in 1475 op eigen aanvraag, ontslagen werd van het prioraat, voerde men allerlei redenen aan om te Scheut te behouden. Hij moest de nieuwe prior, Marcilius inwijden en ten slotte kon hij dan ook nog zijn "zonen" onderrichten, want hij had bijna alle kloosterlingen, die toen te Scheut verbleven tot de

o)

Het laatmiddeleeuws kartuizerconvent was samengesteld uit koormonniken, conversen en donaten. Beide eersten werden beschouwd als volwaardige kloosterlingen. De donaten legden volgens de statuten van de orde geen geloften af, en bleven in een eenvoudige wereldkledij (1). In de Nederlandse provincie verkregen zij nochtans toelating naar vrije keuze, de drie geloften uit te spreken (2). Donaten konden opgaan tot de staat van convers.

In dezelfde lijn lag het statuut der prebendarii of proveniers. Dezen woonden in het klooster in mits vergoeding en boden hun diensten aan. Meermaals was het een voorbereiding om donaat te worden. Naast die hiërarchie ontmoet men ook, maar zeldzamer, de clerici redditii. Deze geestelijken legden geloften af, maar beleefden het statuut der koormonniken niet ten volle. Daarom hadden zij ook geen stemrecht in het kapittel. Nochtans konden zij naar de staat van het monnikendom opklommen (3)

---

1. Stat.nova, p. III, c. III

2. ANA, Berc.arch., 11590, f. liii^v: Nos frater Joannes humilis prior domus Cartusie ac ceteri diffinitores capituli generalis dilectis nobis in Xo prioribus et conventibus domorum provincie picardie remotioris... Propter vitanda scandala que olim prohi dolor in nostro ordine carthisiensi contigerunt occasione donatorum qui vel expulsi propter excessus quos in domibus suis commiserunt vel sponte ordinem exierunt ad secularem vitam se dederunt, concedimus per presentes pro futuris in nostro ordine ad statum donatorum recipiendum in provincia vestra ut coram conventui promittant tria vota substantialia religionis. Recepti vero qui ad hoc cogi non poterunt si velint etiam ~~max~~ eadem promittant de novo ad caucioem qui custodiam ut per hoc non tam sue salutis quam ordinis honori consulatur. Datum MCCCCL XXI.... mensis Maii die tertia decima..."

3. Stat.nova, III, c. I.

Cfr. LEFEBVRE, Saint Bruno et l'ordre des Chartreux, I, 293-350.

professie aanvaard (1). Inderdaad, van de initiatores zouden in dat jaar nog slechts hijzelf en Jan Coese, die inmiddels convers geworden was, overblijven. De anderen hadden geleidelijk elders een ambt te vervullen. Eén was om gezondheidsredenen vertrokken, en sommigen keerden terug naar hun vroeger klooster, wanneer de roepingen in Scheut een normaal peil hadden bereikt (2). Eén was reeds gestorven (3).

Ondertussen was er een eigen groep monniken gegroeid, die geen beroep meer moest doen op vreemde krachten. Prior Hendrik liet een gemeenschap na van 13 priesters met professie te Scheut, 3 conversen en 2 donaten. Eén van hen, Jan Roberti van Werchtene, was reeds opgeroepen om samen met Jasper vander Stoet deel te nemen aan de nieuwe stichting te Delft (4).

Het geleidelijk terugtrekken van de eerste monniken bracht mee dat in hun ambten moest voorzien worden. Dit was in de eerste jaren slechts mogelijk door nieuwe vreemde krachten. Zo toen Jan de Blisia (46) vervangen werd door Willem van Yserloe uit Monnikshuizen bij beslis-
sing van de commissarissen, die de jonge stichting behartigden en tij-
dens de Sinksenmarkt te Antwerpen vergaderden in 1457. Rector Hendrik

1. VOET-TOURNEUR, f. 48v. f: " ... Quante instantie facte fuerunt, preces et lacrimae diversorum ut saltem dictus Prior Henricus remaneret in hac domo ad instruendum novum priorem et filios suos quos fere omnes recipit ad ordinem... " /

2. Cfr. supra, blz. . Naast Petrus van Kassel, keert ook Corneel Block terug naar Zeelhem. Hij werd opgevolgd door Herman van Lochem als sacrista. VOET-TOURNEUR, f. 40 f: "Anno lxxii in nundinis Pentecostes frater Cornelius monachus professus de Zeelhem qui fuit hic cantor chori et sacrista... qui frater reversus est ad domum professionis sue." Evenzo deed de convers Jan Colaert, die zijn kartuis te Brugge verwoegde ID., f. 40. f: "Item eodem tempore et anno frater Joannes Colaert conversus domus Brugis reversus est ad domum professionis sue... " /

3. VOET-TOURNEUR, f. 43. f: "Item eodem anno 7 Februarii (1469) post completorium obiit frater Simon Huvettere de domo Silve... " /

had zich toen lsten welgevallen dat de prior van Monnikshuizen verblijfskosten voor Willem betaalde,gezien de armoede van Scheut.Dit bevel echter niet aan Yserloe,die tijdens de Vasten 1459 terugkeerde naar het huis van zijn professie (1).

Wanneer Nikleas van Haarlem in 1458 rond 8 September vertrok toen hij prior te Utrecht was gekozen,nam Jasper vander Stoot zijn plaats in als procurator en Cornelius Block werd sacrista (2). Een nieuwe monnik werd echter aanvaard,namelijk Herman Coolsmet van Lochem, een profes uit St.-Maartensbos.Deze zou de eerste zijn om zich volledig met Scheut te verbinden door een TweedeProfessie (3). Herman van Lochem had zijn overgang zelf aangevraagd.Vogens de Anderlechtse kennunik ~~Rasmus~~ de Vaddere was het de armoede van de jonge stichting die hem aantrok,terwijl hij ook aanbracht het klooster van nut te kunnen zijn door zijn schrijfsarbeid (4).

In 1459, rond 22 Juli werd Jan Balen,vicarius, tot prior van Zeelhem gekozen.^{4 hi}Zijn plaats te Scheut werd ingenomen door Jacob Ruasche uit Geertruidenberg,die na enkele jaren nochtans huiswaerts keerde (5)

---

4. VOET-TOURNEUR,f.44 f: "Anno lxx circa initium Maii pro inchoatione domus ordinis in Delft missi sunt duo de hac domo sc frater Jasper procurator...Etiam missus...frater Joannes Merchtene ...sacrista..."
H.J.J. SCHOLTENS, *Het Delftsche Kartuizerconvent*, - HB., LX (1946), 273
4 bis. *LUIK, Staatarchief, Kartuziers, n. 6. f. ff. 62 Ob. S. Joh. de Blisia domus h. x kl. Maii*

1. VOET-TOURNEUR,f.32 f: "Item in nundinis pentecostes...fuit ordinatum inter patres quod frater Wilhelmus de Yserloe professus domus monachorum veniret ad domum istam loco predicii Joannis de Blisia...tamen placuit priori suo solvere expensas pro eodem...Quod cum dictus Wilhelmus percepit magnam exinde cepit displicentiam et non curavit hic manere amplius, sed circa finem secundi anni...reversus est..."

2. VOET-TOURNEUR,f.33.

3. ID.,f.33 : "Item post recessum fratris Nicolai de Harlem...venit ad istam domum frater Hermannus de Lochem in Gelria ...qui ut huc ven

Een jaar later werd een jonge monnik uit Mont Dieu, misschien een Vlaming, Joost Cupere, naar Scheut overgeplaatst. Hij zou er professie afleggen, priester gewijd worden en het ambt van sacrista waarnemen. In 1470 moet hij bij beslissing van het generaal kapittel terug naar het klooster van zijn eers e professie (1).

Er moet een onderscheid gemaakt worden tussen voornoemde monniken en de hospites, die min of meer lange tijd in het convent verbleven maar er nimmer een functie zouden vervullen. Meestal werd hun verblijf vergoed door het huis van professie. Zo vond Hendrik van der Meer, uit de Antwerpse kartuis, een rustig verblijf te Scheut

---

niret addixit quod diligenter scriberet qui postmodum in sequenti prima visitatione huius domus fecit hic professionem."

4. BRUSSEL, Kon. bibl., hs 11616, f. 166 : "Tandem cum iuxta Bruxellam Scheutane erecta esset Cœtudia in qua sciebat recentissimam esse virtutis ardorem et spiritum primæ institutionis et observantiam religiosarum legum et parcitatis alimenta vitæ ministrari, cuius item cellae argillaceae ventorum iniuriis patebant, quasi huluscemodi paupertate et penuria delectaretur, petit a superioribus ad novam Christi coloniam mitti..."

→ 4 bis.
5. VOET-TOURNEUR, f. 35. / "Eodem anno lix circa festum Magdalene electus fuit vicarius huius domus frater Joannes Balen... in priorem domus de Zelem prope Diest... Et loco eius venit ad domum istam per litteram visitatorum frater Jacobus Russche de Harlem monachus domus beate Marie prope montem sancte Gertrudis in Hollandia. Qui loco dicti fratris Joannis Balen postquam parvo tempore hic factus est vicarius huius domus circa duos annos et iterum rediit ad domum sue professionis..." H. J. J. SCHOLTENS, Necr. v. l. Amsterdams Kartuiserconvent, 190.

H. J. J. SCHOLTENS, de Kart. by' Gertruidenberg, 76.; Acrol. Geestl. 5.

1. VOET-TOURNEUR, f. 38 / "Item isto anno puto venit frater Judocus de de domo Montis Dei ad domum Antverpie et postmodum de domo Antverpie ad hanc domum in qua etiam fecit professionem... et anno lxx venit a capitulo generali quod idem frater Judocus rediret ad domum professionis sue primæ..." ARA, Kerk. arch., 11933, a. 61-62 : "Item priori nostro pro vectura rerum fratris Judoci de domo Montis Dei usque hinc... xii d." VOET-TOURNEUR, f. 41. / "Item sabato quatuor temporum in adventu fuerunt ordinati in Bruxella frater Judocus in sacerdotem, qui cantavit primam missam in die Epiphanie..." Men vindt zijn naam ook tussen de monniken in het akkoord met kappittelheren van St. Goedele : BRUSSEL, Archief van het St.-Goedelekapittel, .

Hendrick van der Meer, uit de Antwerpse kartuis, vond
 nog in het allereerste begin ^{*een rustig verblijf te Scheut,*} van einde 1456 tot 1458. Door zijn
 schrijfarbeid en de giften waarmee zijn ouders het klooster hadden
 voorzien, liet hij een beste indruk na (1). Over anderen is men schaars-
 ser met gegevens : Adriaan Keppel, een monnik uit de Brugse kartuis,
 verbleef reeds te Diest, bracht daarna een jaar te Scheut door en ver-
 trok van daar naar Gosnay. De verblijfskosten werden vergoed (2) even-
 als voor Jan Buys , profes van Brugge, die rond 17 Novembet 1463 te
 Scheut toekwam en waarvoor de prior van Brugge een vergoeding gaf aan
 het convent (3).

Het gebeurde wel eens dat het klooster zieke of zelfs één maal
 dode ordebroeders te gast kreeg. Zo zouden in 1473 de procurator van
 's Hertogenbos met een lekebroeder Godfried, ziek te Scheut aankomen.
 Godfried stierf ~~af~~ op 17 October en werd er begraven (4). Merkwaaardi-
 ger was het geval van pater Lodewijk Gacet, een Bruggeling, oudprior
 van de kartuis van Dijon. Hij was de eerste monnik die begraven werd o
 op het kleine kerkhof ten Noorden van de O.L.Vrouwekapel, in 1559. De-

-
- 1. VOET-TOURNEUR, f. 30v. ^{*WENEN, 12225, f. 139v: 17 Jan.: Anniversarium henrici de mari qui contulit domum s. petri et marie arnoldi condona-*} "Item eodem anno lvi circa adventum domini ^{*lii cui-*} venit ad domum istem frater Henricus de mari de Lovenio natus, mona- ^{*chus de m.*} chus professus domus Antverpie, qui stetit hic duos annos... " ^{*zijn ouders.*}
  - 2. ID., f. 35v. ^{*ANTWERPEN, Rijksarch., Kartuisers, nr 22: 15 Jan.: Obiit dominus henricus de mari monachus d.*} "Item circa illud tempus (Luli 1459) venit ad domum ^{*Ro qui*} istem frater Adrianus Keppel monachus professus domus Brugis de domo ^{*multos*} Distensi qui fuit hic tamquam hospes et solvit expensas circa unum ^{*scriptos*} annum... et recessit de ista domo ad domum Gosnay."
  - 3. VOET-TOURNEUR, f. 40v. ^{*ARA, Kerk. arch. 11915, a. 63-64*} : "Item eodem anno in profesto Hugonis Lincolniensis venit huc hospitatum frater Joannes Buys monachus professus d domus Brugis qui solvit expensas suas more ordinis, qui fuit hic puto duobus annis... Postmodum rediit ad domum professionis." ^{*ARA, Kerk. arch. 11915, a. 63-64*} : "Primo recepi per priorem nostrum a priore Brugis in profesto beati Hugonis xvii novembris de expensis fratris Joannis professi de Brugis hospitis nostri, qui tunc hic venit viii coronas facit II lb ix sch."
  - 4. ID., f. 45v. ^{*ARA, Kerk. arch. 11915, a. 63-64*} "Item altera Dionysii venit procurator Buscoducis ad domum istam infirmus fluxus sanguinis cum socio laico Godefrido qui procurator convaluit sed dictus Godefridus obiit in profesto Luce et primus fuit sepultus in dicto superiori cemiterio infra ambitum nostrum."

1. VOET-TOURNEUR, f.30 v. WENEN, Nat; ,hs 12775, f.139v : 17
Jan.: Anniversarium Henrici de Mari qui contulit domui L
petros et marie Arnoldi conthoralis eiusdem! ANTWERPEN, R.A.,
Kartuizers, nr.22 : 15 Jan.: Obiit dominus henricus de mari
monachus ds hs qui multos ~~XXXXX~~ libros scripsit.

ze gunsteling van Fil^{ip}lips de Goede was prior van Dijon geweest, van 1456 tot 1458. Na zijn ontslag door het generaal kapittel deed hij beroep op Paus Callixtus III en de hertog. Hoewel hij de steun genoot van beiden, handhaefde het kapittel zijn besluit. Op weg naar de hertog die te Brussel vertoefde, stierf Lodewijk Gacet nabij deze stad, in November 1459. De kartuizerorde werd uit een netelige toestand gered. De oudprior werd te Scheut begraven zonder de gebruikelijke gebeden, door Franse monniken, die eveneens naar Brussel gekomen waren om hun zaak te bepleiten (1).

Waarschijnlijk reagerend op dit geval, hernieuwde het gene-

---

1. Cfr. MONGET, La Chartreuse de Dijon, II, 70-71. VOET-TOURNEUR, f. 37 /
 "Item circa istud tempus seu modicum post fuit hic sepultus in parvo cemiterio iuxta dictam parvam capellam dominus Ludovicus quondam prior et professus domus ordinis nostri in Divione quondam visitator provincie Francie qui obiit circa Bruxellam. Unde notandum quod dictus dominus Ludovicus per Capitulum nostrum fuit absolutus a prioratu dicte domus forte anno precedenti quod ipse egre ferens et putans non meruisse absolutionem transtulit se ad ducem Burgundie Filippum sibi favorem ut adiutorio ipsius restitueretur in prioratum suum propter quod etiam Romam tetendit impetrans ad idem litteras summi pontificis Et cum cuncta impetrasset et descendendo venisset iuxta Bruxellam in qua tunc dictus Dux manebat subita infirmitate correptus diem sine loquela clausit extremum. Unde admirans dicti Ducis Cancellarius a similibus dicit patribus ordinis qui propter dictum dominum Ludovicum missi fuerunt ad prefatum ducem pro eodem placando ne indignaretur toto ordini propter dictum Ludovicum. O nunc cognosco quod Deus diligit ordinem vestrum et tustur, quia si dictus Ludovicus potuisset venire ad predictum Principem et sibi fuisset locutus de causa sua ordo vester valde habuisset pati. Sed dominus Jesus liberavit ordinem vestrum ab inimico et turbatione magna et ipsi eidem patrem iuverunt eundem hic sepelire sed prior Capelle et visitatores noluerunt ut pro eo solveretur brevis et alia communia suffragia ordinis a fratribus..."

in nota

raal kapittel van 1460 een dekreet van 1413 waardoor de monnik, die druk uitoefende op de orde langs de geestelijke of wereldlijke macht om een plaats te veroveren of om iemand te weren, ipso facto uit zijn bediening ontslagen was en onbekwam nog ooit een ambt te bekleden

§2 De roepingen te Scheut.

Het is niet steeds na te gaan hoe de roepingen voor het kartuizerklooster te Scheut ontstonden. In welke betrekking bij voorbeeld Jan de Bruyne tot de kartuis stond is niet gekend. Deze kapelaan van de heer Van Robays, die waarschijnlijk verblijf hield te Brussel, was de eerste novice die te Scheut professie aflgde (1460) (2).

^{Bij} Voet anderen waren de kartuizers niet zo onbekend. Thomas Meeck, ^(2bis) een kapelaan en hebdomadarius van de St.-Goedelekerk, had in die functie kennis aangeknoopt met prior Hendrik en Jaspas vander Stoet procurator, op de laatste bijeenkomst, waar het akkoord bekrachtigd werd tussen het kapittel van Anderlecht en het nieuwe klooster (3 Aug 1458), ten huize van de stadspensionaris Pieter vander Heyden. Op 2 Februari werd hij opgenomen in het convent (3).

nota 1
vraag
blz 6

1. DE WAL, I, 71, a. 1460 : "Eum iuxta tenorem ordinationem Capituli generalis anni 1413 quae incipit : Ad reprimendum ambitionem temeritatem etc. Quaecumque persona ordinis quae per se vel per alium impetraret vel afferret litteras quorumcumque Principum vel Dominorum ecclesiasticorum vel laicorum ad capitulum generale vel ad Rdom Patrem priorem Cartusie deprecatoria vel comminatorias super institutione vel destitutione cuiuscumque personae officii vel administrationis cuiuslibet ordinis nostri si persona pro qua scriptum esset obedientiam obtinisset ipso facto illa obedientia essent privati vel alias inhabiles pro quarumcumque nostri ordinis in posetrum obtinenda."

2. VOET-TOURNEUR, f. 41.

2bis : WENEN, 12775, f. 154. : xxv Jun. : O. dominus Thomas Meeck monachus huius domus. (1492)

3. ARA, Kerk. arch., 11603 : "presentibus... Thomas Meeck ebdomadarius... prescripte ecclesie beate Gudile bruxellensis presbiteris.

De betrekkingen tussen postulant en het klooster worden begrijpelijk wanneer met ingezetenen van Brussel te maken heeft. Zoals Thomas Meeck was Jan Roberti van Merchtene priester te Brussel (1). Ook de fraters van het Gemene Leven kwamen uit het klooster aan de Putterie, te Brussel [Het niet onmogelijk dat de kanunnik Jan Jakemijns een rol speelde in de overgang van Jan van Keulen uit het fraterhuis naar Scheut in 1466 : diens testamentuitvoerders zouden bijdragen tot de inkleding van deze nieuwe monnik(2)]

nota.

Voor de Brusselse burgerij heeft het klooster van het begin af een aantrekkingskracht g uitgeoefend : onder hen kwamen de meeste weldoeners voor. De roepingen uit dit milieu zouden niet ontbreken : Jan de Grootte en Matthias Tsergoossens waren de eersten (3).

Raadselachtiger zijn de beweegredenen, die de Gentenaar Jan van Hecke in 1462 en Petrus Comperes uit Kassel (1474) naar Scheut voerden. Was het de naam van Hendrik van Loen, die voor deze universitair geschoolden, zoals op Marcilius Voet, een aantrekkingskracht uitoefende ?

De intrede van Petrus de Thimo, deken van het kapittel van Anderlecht, was het gevolg van het afsterven van pieter de Smet, kapelaan in de St.-Pieterskerk aldaar. De deken, die daar tegenwoordig was

---

1. DE WAL, I, 15v : " D. Roberti de Merchtene Bruxellensis sacerdos secularis..."
 2. VOET-TOURNEUR, f. 51 : "...frater Joannes de Colonia sacerdos et frater de domo Nazareth in Bruxella..." ID., f. 43 ; "Frater Arnoldus de Calk...fuit fratre in Nazareth..."
 3. Jan de Grootte zoon van de vroegere zegelbewaarder van Brabant en broer van de latere kanselier Karel, werd kartuizer in 1470. VOET-TOURNEUR, f. 44v . Matthias Tsergoossean, neef van Jan Middelborch, die hem als pleegzoon had aanvaard, was in het klooster getreden 1471. Jan Middelborch stierf als burgemeester te Brussel in 148 .

en de boestegordel van de afgestorbene zag, besloot zich terug te trekken in de kartuizerij, hoewel hij reeds op gevorderde leeftijd was (1). De jonge magister artium daarentegen, Jan van Brugge of Floriszone was een wees. In 1471 had hertog Karel van Boergondië beroep gedaan op de kloosterlingen om de 15 jarige jongen voor een drietal jaren op te nemen, wat echter geweigerd werd. Later zou de kartuis delen in de studiekosten aan de universiteit samen met diens broer Maarten en de hertog (2). Afgestudeerd vroeg hij dan ook om opgenomen te worden in het convent (3). Wanneer de kartuizers enkele decennia later een zeven of acht jongens zullen herbergen te Anderlecht, zou Joost Smets uit hun midden voortkomen, zijn studies te Leuven voltrekken op kosten van het klooster en intreden te Scheut (4).

Hendrik Ory, neef van de kapelaan van het begijnhof Niklaas Ory, erfde diens voorliefde voor de kartuizers. Toen hij te Parijs had gepromoveerd als magister artium besloot hij te Scheut in te treden waar hij wenste de plaats te vullen, die door het overlijden van Marcellius Voet was opengekomen (5).

---

1. VOET-TOURNEUR, f. 51 : "Item post obitum dicti domini petri amici huius domus videtur spiritus eius requievissse spper decanum suum D. Petrum de Thimo, qui cum inungere vellet dictum domnum Petrum circa pectoralia et corpus invenit cilicium... Hic decanus semel audiens a priore huius domus quod quidem fere 1 annorum intraisset ordinem nostram cepit post ea concipere affectum ad intrandum ordinem nostram, qui tantum fecit, institit et laboravit quod omnia dereliquit et ordinem in hac domo assumpsit."

2. ID., f. 45 : "Item eodem anno xxi petitum fuit ex parte principis ut Joannes Florentis xv annorum reciperetur in domo vel ad triennium tre libros grossorum darentur in subsidium studii sui quod tunc negatum fuit sed postmodum pro parte concessum ita quod partem expensarum eiusdem Joannis solvit domus Lovanii et partim eleemosinarius Principis et frater eius d. Martinus..., qui postea factus est hic monachus."

3. ID., 65 : "Item anno domini xliii^c xvii, ... fuit hic receptus et investitus frater Judocus Fabri... qui fuit enutritus cum iuvenibus nostris in Anderlaco et postea expensis nostris fuit missus ad studium in Lovanio..."

Adolf Coutereau was met' een vriend Petrus Eeckaert
 zijn neef gaan opzoeken in de kartuis : Jan de Grootte. Toen dit bezoek
 zich herhaelde, kwam de moeder van Adolf haar zoon weghalen uit het
 klooster. Langs vele zijden oegende men druk uit opdat hij zijn ver-
 langen zou laten varen : zo werd ook abt Herdinx van Affligem , zijn
 oom erbij betrokken. Op 5 Februari 1491 werden beide jonge lui inge-
 kleed (1). Uit hetzelfde milieu was Hendrik Hinckaert, zoon van ridder
 Jan Hinckaert (2), wiens tante Maria vander Borch een weldoenster was
 van het convent (3).

De weldoeners Hendrik van Bergen en Frans Busleyden
 waren gekend om hun welwillendheid tegenover de kartuis. Uit hun vrien-
 denkring of onder hun dienaren werden ook roepingen geboren voor het
 kartuizerleven : Simon Vilain, magister artium , was uit de familia van
 Hendrik van Bergen (4). De persoonlijk tussenkomst van dezelfde bissch
 in een kapitteltoespraak te Scheut, maakte het mogelijk dat de Augu-
 stijnerkenunnik Gabriel Ofhuys van St.-Jacobs op den Coudenberg mocht
 overgaan naar Scheut (5).

5. VOET-TOURNEUR, f. 65v : "Item anno lxxxvii circa nativitatem beate
 Marie venit hic ex studio Parisiensi Henricus Ory nepos quondam magi-
 ster Nicolai Ory...qui ob mortem prioris nostri viden vacare locum
 proposuit huic seculo renunciare..."

1. VOET-TOURNEUR, f. 72r-v : "Item hoc anno xiii^o xc altera Katarine ve-
 nerunt ad nos duo iuvenes quorum unus vocabatur Adolfus Coutereau fi-
 lius domini Roberti Coutereau...qui Adolfus habuit hic nepotem fratre
 Joannem de Grootte. Alter vero vocabatur Petrus Eeckaert...qui pro tunc
 petierunt visitare fratrem Joannem de Grootte ...Breviter namque po-
 stea redierunt desiderantes intrare chorum ac videre modum ordinis se
 incontinenti altera die postquam domum intraverunt venit mater proe-
 dicti Adolphi et eundem secum duxit et tam opsa quam abbas de Afflige-
 nio avunculus eius ceteri fratres et cognati eius eum a sancto propo-
 sito blanditiis ac promissionibus aliisque retrahere conati sunt..."

2. ID., f. 72v : "Item anno xci octava maii fuit hic receptus ad oscu-
 lum pacis Henricus Hinckaert nobilis filius Joannis Hinckaert militis

De roepingen bleven nog enkele jaren uit de Brusselse middens voortkomen : Pieter Sichern (1500), Antonius van Vleserbeke (1510), Philips vander Noot, Jan Meerhout, genoemd naar de plaats van geboorte, en Egidius Cuesel uit Ninove, waren beiden te Brussel werkzaam als submonitores bij de Fraters van het Gemene Leven (1).

Hubert Molengraafs van Loen uitr 's Hertogenbos, deed zijn noviciaat te Scheut. Hij verwachtte nochtans naar de kartuis nabij zijn vaderstad gezonden te worden, en nam zijn voorzorgen : hij maakte een lijfrente over aan Scheut, voor zolang hij daar verblijven zou. Werd hij overgeplaats naar den Bos, dan volgde de som (2). In 1502 werd hij prior te 's Hertogenbos.

De keuze van een klooster werd soms min of meer aangegeven door de ouders zelf. Petrus vander Noot en zijn vrouw Engele van der Heyden in hun testament zouden de kinderen bedenken "die in eenigher ghereformeerder Religien " hun intrede deden tot welzijn van de orde, terwijl zij integendeel bij hun intrede in " eenighe onghereformeerde religie oft cloostere" "gheheelijk ghepriveert worden ende blijven in alle successien die hen moegen competeeren (3)". Het ge-

---

3. Cfr. supra, blz.

4. VOET-TOURNEUR, f. 47v : " Item anno domini XV^c ipsa die Epiphanie domini venit apud nos honestus iuvenis magister Simon Vilain...ex familia Henrici de Bergis."

5. ID., f. 74v : "Item eodem anno e..fuit hic admissus ad investitionem instantis ac rogatu Domini Henrici de Bergis Episcopi Cameracensis qui ore proprio relationem egregiam fecit in capitulo domnus Gabriel Ofhays religiosus domus s. Jacobi Frigidi Montis..."

---

1. VOET-TOURNEUR, f. 78v " ...qui ambo ante ingressum ordinis fuerunt s submonitores in domo fratrum apud Nazareth in Bruxella."

2. ARA, Kerk.arch., 11675 : testa ment 11 Februari 1499.

3. Ibid.; 11679 : Testament van "Eerbaere ende Schiltborne Peeterxs soene van Geldolfs vander Noot ende joncfrouwe Engele..."

beurde eveneens dat de ene ~~broeder~~ de andere aantrok. Filips Vilain zou Simon zijn ~~oudere~~ halfbroeder vervoegen te Scheut in 1513 (1).

Later zullen de bronnen over de roepingen schaarser worden. Nochtans blijkt het dat de beperkte cirkel rond Brussel doorbroken werd. Men heeft monniken uit de meest verspreide streken : uit Mechelen, Aalst, Leuven, Dowaai (2).

De roepingen in de XVIde eeuw moesten streng getoetst worden. Waar dit niet gebeurde kon men zich aan ontgoochelingen verwachten. Levinus Ammonius, een kartuizerhumanist, die in één van zijn brieven kloeg dat hij te jong het kloosterleven was aangegaan (3), had genoeg rijpheid van geest om ook het standpunt van de orde te omschrijven in een tractaatje De institutione Novitiorum. Hierin waarschuwde hij voor de toenmalige moderne jeugd. De postulanten, die aan de kloosterpoort aankloppen hebben zich meestal bekwaamd in de letteren en zijn min of meer beïnvloed door de Lutherse gedachtensfeer. Zij zijn onwillig, spreken de leraar tegen en vinden heel wat traditionele gebruiken belachelijk (4).

1. VOET-TOURNEUR, f. 82 : "Egidius Vilain pro nunc habet duos fratres a fratrem Simonem Vilain et fratrem Philippum Vilain in hac domo..."

2. Uit Mechelen: Firmin Torment (1519), George Cooman (1564), Filibert Cooman, zijn broer (1568); uit Leuven : Adriaan vander Hoeven (1526), Jan vander Heyden (1531), Pieter Bets (1549); uit Aalst : Pieter Weyten (1510), Jan Roelants (1539); uit Dowaai : Jan Bruneau (1532). Cfr. DE WAL, I, 17-19.

3. BESANCON, Stadsbibl., hs 599, f. 278 : "Sed heu miser in hacce compedes imprudens inieci pedes prios etiam quam vel mihi notus essem, vel scirem quid esset monschismus. Haud invitus quidem sed tamen imprudens."

4. DE WAL, II, 62 : geeft een fragment : "Predictus D. Levinus Ammonius... scripsit modum quo Novitii in ordine Cartusensi recte queant institui et preterea conqueritur quod hac tempestate ~~xix~~ vix aliquis ad conversionem veniet presertim ex iuvenibus qui non ante sit in ludo litterario ex iis quae nunc fere traduntur opinione novae et exoticae per Lutheranos introductae nonihil afflatus, si non omnino imbutus, inde enim fit ut ad obsequendum prescriptis magistris non sint voluntarii, facile respondent, ceremonias irideant..."

De geleerde postulanten, die men gretig had aanvaard, zoals de Brusselaar Jan Zuene (1) en de Leuvenaer Jan vander Heyden waren wel zeer beslagen in talen (2), maar beiden zouden het klooster een harde ontgoocheling bezorgen.

Alle roepingen kwamen nu wel niet uit deze middens. Frans Caveneer bij voorbeeld was koster in de abdijkerk te Ninove. Waarschijnlijk werd hij aangetrokken door abt Hey van Ninove, die zijn laatste jaren te Scheut doorbracht (3). Naast recruten uit de sceptische nieuwe jeugd, waartegen gewaarschuwd werd, bestonden ook eenvoudige naïeve postulanten, zoals Petrus Bets, die van in zijn prilste jeugd bonus infans te Leuven in de St-Jacobskerk was geweest. Hij had nimmer wereldkleedij gedragen (4). De laatste monnik, die te Scheut intrad, niet de minst interessante, had ook zijn opleiding genoten bij de koorknopen van de St.-Niklaaskerk te Brussel en was voo zijn intrede in dienst geweest van de pastoor van de Kapellekerk, D. Gislenus de Vroede, suffragaan van Mechelen (5).

-
1. DE WAL, II, 14 : Jan Zuene trad in op 24 Juni 1524 en gaf een som geld om de werken van Hieronymus te kopen, die door Erasmus waren uitgegeven. " Videtur initio aliquod specimen religionis dedisse... sed postea permisit se decipi. callida fraude Novatorum huius saeculi."
  2. ID., II, 48v, a. 1538 / "2 Junii apud nostros monachismum amplexus es D. Joannes de Merica, natione Lovaniensis, optime versatus in humanioribus litteris graecis et latinis et scripsit diversos tractatus."
  3. ID., II, 76v : a. 1552 / "17 Julii D. Franciscus Caveneer natione Flan-der de Neygen, Castos Ecclesiae in amplissima abbacia Ninivensi ordi-ni nostro se addixit in Scheut monasterio nostro..."
  4. ID., II, 151, a. 1580 / "Toen de monniken door het Protstantse stadsbe-stuur uit de sted Brussel werden gedreven moest P. Bets een wereldkle-dij laten maken "... quae hactenus toto vitae suae spatio non gesta-verat, ab ineunte aetate bonus infans fuerat Lovanii et semper toga talarum indutus fuerat..."
  5. ID., f. 137v a. 1575 / "... Fuit sitem D. Joannes ultimus novitius in Scheut optime noverat cantum quia in pueritis sua fierat symphoni-arius et choraulus ni fallor S. Nicolai. Postremo inservierat Pastori Capella qui erat R. D. Gislenus de Vroede episcopus Salubriensis et suffraganeus cardinalis Granvelli..."

Uit de aard van de instelling zelf zijn de roepingen voor de staat van convers anders gericht en meermaals uit een ander milieu. Niet dat deze roepingen steeds uit een lagere stand kwamen. Gezien het feit dat conversen noch donaten gehouden zijn tot het kooroffice der monniken, zouden verschillende roepingen voorkomen uit hetzelfde sociaal milieu, dat het monnikenconvent uitmaakte. De eerste convers die te Scheut aanvaard werd was trouwen de meer dan 40 jarige patriciër Hendrik van Heetvelde (1460), zoon van Siger en van vrouw Johanna Tsleeuws (1). Deze man zou een twaalf jaren doorbrengen in de eenzaamheid, die hij gezocht had. Waarschijnlijk had hij een ziekelijk gestel (2).

Jan Cambier, die zestig was, had vroeger het ambt van baljuw te Geraardsbergen waargenomen. Mits bijzondere toelating van het convent en de Grande Chartreuse, kon hij als donaat aanvaard worden: hij trad binnen in 1472 na zijn huiselijke zaken geregeld te hebben.

Jan Everaert, zoon van Clara Molenpas, - in eerste huwelijk met meester Jan Everaert ~~ge~~ verbonden, en daarna met Jan van Elselaer, - trad ook te Scheut in als donaat.

Bepaald een uitzondering kan men magister Franco Wae-

---

1. VOETWTOURNEUR, f. 35 [√] "Anno mcccclix circa festum Marci Evangeliste frater Henricus vanden Heetvelde fuit receptus ad osculum ad statum conversi... qui fuit ultra xl annos antequam ordinem intravit et ... bruxelle, quia de nobilibus oppidi fuit, vixit...". ARA, Kerk. arch., 115 f. lxxiv^v: "...henrick vanden heetvelde, soen wilen zeghers vanden heetvelde...". Hij had nog een broer en twee zusters. Zijn broer Zweder was overleden voor zijn intrede: Ibid., f. lxxvi^v. WENEN, Nationalbibl., hs. 12775, f. 139v: Op 8 Jan. werd een anniversarium gevierd "fratris henrici vanden heetvelde conversi huius domus et parentum eius fratrisque duarum sororum...".

2. VOET-TOURNEUR, f. 46v [√] "...qui multa passus ex calculo et hictericis...".

3. ID., f. 46v. [√] "Item eodem anno (1473) de licentia Prioris Cartusie consensus conventus quod dictus Jac. Cambier reciperetur in donatum...".

en Petrus de Thime van Anderlecht. Een aanvraag werd om deze reden afgewezen. Het kwam voor met de oude deken van Tienen, ^{aan}wie men zulke zware eisen stelde dat hij ten slotte, zo hij toch intrad, nog moest gestraft worden omdat hij zo lang gewacht had zijn roeping te volgen (1)

De aspirant werd daarna onderzocht over zijn bekwaamheden of hij lezen en zingen kon, geestelijke of leek was. Ook hieraan hechtte ~~te~~ men het grootste belang. De priester, magister Franco Naalem, die onbekwaam was te zingen, mocht op advies van de visitator aangenomen worden als monnik. ~~Hij oordeelde immers dat~~ ^{nam} De zang ^{kon} in hun kloosters ~~is~~ niet zo'n grote plaats ^{aan} ~~in~~ ^{aan} ~~en~~ ^{aan} door ieder, die er zich voor inspande, ~~key~~ ^{Aanvaardde} aangeleerd worden. ~~ke~~ ^{liever} het convent ~~de voorkeur gaf~~ hem ~~te aanvaarden~~ als clericus redditus, dan stemde hij hiermee ook in (2). Franco zou echter niets worden en alle mogelijkheden opgeven na enkele maanden (3). Een priester, kanunnik Arnoldus uit Boxtel, werd geweigerd wegens een spraakgebruik, dat het hem onmogelijk maakte de lange lessen uit het koorofficie voor te dragen. Het convent had er reeds ervaring van en weigerde beslist hem nog te aanvaarden, toen hij na een eerste proeftijd was weggegaan (4).

1. VOET-TOURNEUR, f. 57v: / deze postulant moest zo hard beproefd worden dat hij zich zou terugtrekken: "Item quidam decanus Thenensis lx annorum vel circa similiter institit... Persuasum fuit (priori) ut ad mensam vel ultra probaret extreme rigorem ordinis et si tunc videretur quod posset eum ferre tunc consuleret doctores Lovanienses de ingressu religionis. Si illi consulerent tunc posset ipsa bona consciencia acceptare ordinem et prior et conventus in conscientia, cum penitentia quod tam diu tardasset petere ordinem..." Het handelt hier waarschijnlijk over de decanus thenensis die als weldoener vermeld staat in het Registrum Procuratoris, ARA, Kerk. arch., 11915.

2. Satuta Antiqua, p. III, c. 18, n. 4: "...examinatur quoque si legere et cantare noverit et potest..."

3. ~~Offr. blz.~~ ⁿⁱ VOET-TOURNEUR, f. 60; ARA, Kerk. arch., 11590, f. LVIII.

4. VOET-TOURNEUR, f. 86: / "Item anno X^c XV fuit hic investitus dominus Arnoldus presbiter et canonicus de Boxtele... qui non perseveravit in

Na dit onderzoek, wanneer prior en convent bereid zijn de postulant te aanvaarden, legt deze zich neer en vraagt om opgenomen te worden als een dienaar van allen. Men houdt hem dan het harde voor dat hem te wachten stast. Zo hij zich niet terugtrekt, ontvangt hij van de prior en de medebroeders de vredekus (1).

Hierna is het de postulant toegelaten een kleine tijd huiswearts te keren, zo hij niet dedelijk ingekleed wordt (2). Deze tussenruimte kon heel wat verschillen. Jan Biest en Jan van Hecke werden beiden ad osculum aanvaard rond Kerstmis 1460 (3). De eerste zou ingekleed worden op 19 Januari 1461 (4), de tweede acht maanden later op 20 Augustus (5). Hendrik vanden Heetvelde, die aanvaard was "ad osculum ad statum conversi" op 25 April 1460 begon op 6 Juni zijn noviciaat (6). Anderen, vooral de Brusselse roepingen maakten het korter. Jan de Grote en Matthies Tsergoossen bleven maar enkele dagen wachten (7). Adolf Coutereau en Petrus Hecksart, die reeds moeilijkheden

~~ordine...et recessit sed iterum reversus est ad domum petens iterum recipi. Iste habuit defectum in lingua quod quando lectiones legit in tantum titubavit quod non poterat legere lectionem ex quo defectu conventuales non erant multi inclinati ad eum quia multa sunt legenda tam in ecclesia quam in refectorio...et per talem defectum conventus multum gravaretur in expectando...~~

1. Stat. antiqua, II, c. 23, n. 5, 6, 8, 9.

2. Ibid., n. 7 : "Qui si statim non sit paratus indui certus ei usque ad quem venisse debeat, debitur terminus non nimis remotus, ad quem si non venerit, nos non teneamur eidem."

3. VOET-TOURNEUR, f. 38 ✓ "Item eodem anno circa natale Domini institerunt hic pro loco magister Joannes Hac et dominus Joannes Biest et ambo fuerunt recepti ad osculum..."

4. ID., f. 38 ✓ "Item anno 1461 altera Prisce Virginis fuit hic vestitus dominus Joannes Biest."

5. ID., f. 39 ✓ "Item eodem anno die Bernardi vestitus fuit hic magister Joannes Hac..."

6. ID., f. 33v ✓ "Anno mccclix circa festum Marci ex frater Henricus vanden Heetvelde fuit receptus ad statum conversi...qui fuit vestitus

hadden gekend, haastten zich hun noviciaat te beginnen, een kleine week na hun aanvaarding (1).

Het eigenlijke proefjaar voor koormonniken en conversen begint met de inkleding. Waar de Statuta antiqua aan de prior of de procurator verboden kleding of andere vergoeding te eisen van de novice (2), werd dit gemilderd in de Statuta nova, die voorzagen dat een welstellende novice zelf zijn kleederen bezorgde. Het blijkt nu wel ~~ni~~ niet dat te Scheut geld geëist werd om de kleding te vergoeden, maar zowel in de rekeningen als in de testamenten staan sommen genoteerd, die dienen tot dit doel. Voor de eerste kloosterlingen te Scheut noteerde Jasper vander Stoet nauwkeurig deze giften onder quaedam extraordinaria. Jan de Bruyne bracht een kleine som geld aan van 2 pond Br. en 2 schelling. Het volstond niet voor de aankoop van wollen stof, vachten tegen de koude, een riem en sandalen (3). Evenzo Thomas Meeck en Jan Biest (4).

De patriciër Hendrik vanden Heetvelde zou milder zijn. Hij gaf een bijdrage van 4 pond br. 18 sch. 2 d., waarmee hij ^{meer} dan dubbel zoveel witte wollen stof liet kopen en ook grijze stof voor de conversenkap. De dag van zijn inkleding waren er genodigden, die hij ~~evenzeer als~~ ^{met} het convent zelf op Rijnwijn vergastte (5).

---

7. VOET-TOURNEUR, f. 44v⁶⁵ " ...fr. Joannes de Groote... qui fuit receptus ad osculum in statu monachali tertia Aprilis... et dominica sequenti passionis ... octava Aprilis vestitus." ID., f. 45 : wordt na 10 dagen gekleed."

---

1. VOET-TOURNEUR, f. 72v

2. Statuta ant., II, 18, n. 2 : "A novitio nec vestis, nec aliud exigatur.. Dit werd in Stat. nov., II, c. 5, n. 4 gewijzigd : "Novitii si habent unde provideant in novitiatu de vestibus sibiipsis."

3. ARA, Kerk.arch., 11915 a. lviii (1459 n.s.).

De klederen van Jan van Keulen werden in 1465 gedeeltelijk vergoed door de testamentuitvoerders van Jan Jakemijns uit Brussel (1). Later zou de kroniekschrijver Simon Vilain (2) en Antonius van Vlesembeke loven (3) omdat zij zo ruimschoots in hun kleding en professionkosten hadden voorzien. Hetzelfde wordt gezegd van Livinus Cooman, Firmin Torment en anderen (4).

Gelden voor klederen werden soms op het einde van het noviciast voorzien in het testament, dat de novice vóór zijn professie opmaakte. Bijzonder welwillend lijkt Hubertus van Loen uit den Bos niet te zijn. Hij bespeld dat de kosten van zijn inkleding "waarin de novice zelf moet voorzien, zoals gezegd wordt" begrepen waren in lijfrente die hij aan het convent van Scheut overdroeg (5).

Maar niet alleen in de kleding werd voorzien bij de intrade. De voornoemde Hendrik van Heetvelde liet tevens een cel bouwen waarin

---

4. ARA, Kerk.arch., 11915, a.lix : een bedrag van 3 lb 2 s. 8 d. vanwege Thomas Meeck en 1 lb 2s. 8 d. van Jan Biest.

5. Ibid., a.lix : "Item pro quatuor gelten vini renensis et dimidio Salmone tam pro conventu quam pro hospitibus in indumentatione eiusdem."

---

1. ARA, Kerk.arch., 11933 : "Item in octava assumptionis beate Marie ab executoribus testamenti domini J. Jakemijns pro vestibus noviciâ nostri fratris Joennis de Colonia...."

2. VOET-TOURNEUR, f. 47v / "qui domi reliquit satis bona vestimenta de quibus comparavit sibi sua necessaria et expensis tam in vestitione quam in professione."

3. ID., f. 81 / "...cuius parentes de expensis graciose et popiose providerunt tam in vestitione quam professione.."

4. ARA, Kerk.arch., 11675 : een lijfrente werd aan Scheut gegeven "Illo tamen salvo quod expensas vestium in noviciatu pro me factas (de quibus novicius ut ajunt se providere tenetur) sub eadem pensione... comprehendendo, assigno et includo."

hij zou verblijven (1). Dezen Petrus de Thimo gaf bij zijn intrede een som om een kluis bewoonbaar te maken (2). Een dergelijke bijdrage deed ook de convers Amandus Amelen .

De eigenlijke overdracht van goederen gebeurde ~~achter~~ meestal op het einde van het noviciaat voor de professie.

Tijdens de noviciaatsperiode waren de kloosterlingen onder de leiding van een oudere monnik, gewoonlijk de vicarius, zoals Jan Biest op het einde van zijn leven zou kunnen getuigen dat hij het grootste deel van het convant gevormd had. Jan Biest was vicarius van 1475 tot 1504 : hij had zijn leerlingen in angst en zorgen opgeleid (3) Petrus de Thimo, de bejaarde deken, Jan van Brugge Floriszone, de tengere jongen, die enkele jaren later zou sterven, Hendrik Ory, de jonge afgestudeerde, Adolf Coutereau, Petrus Eeckaert, Hendrik Hinckaert, de aristocraten en Joost Fabri, die op kosten van het klooster had mogen studeren en die zichzelf de leerling noemt van Jan Biest (4). Hubert van Loen, Simon Vilain, Petrus Sicherein en de humanist Gabriël Ofhuys.

Wanneer het noviciaat ten einde loopt, vraagt de novice tij-

1. VOET-TOURNEUR, f. 38 ~~f~~ " ... Henricus vanden Heetvelde fuit receptus... pro quo fiebat tunc etiam una cella iuxta cellam portarii veteris edificii suis expensis... "

2. ID., f. 51 ~~f~~ " Hic dedit pro reparatione prime celle borealis sc. Ducisse internus ad inhabitandum xx renenses in qua ipse post habitavit. "

3. ID., f. 38v ~~f~~ " Et tandem senio fractus quia plures discipulos habuit in vita sua vidit maiorem partem chori repleri per discipulos suos quos instruxit pluribus laboribus et anxietatibus... "

4. ID., f. 38v ~~f~~ " ... Judocum discipulum suum etiam postea vicarium... "

dens een kapittelzitting om barmhartigheit "misericordiam...postulaverit". Hierop wordt hem de toelating verzekerd dat hij vrij kan uitgaan en wordt hem de mogelijkheid gelaten zijn bezit uit te delen aan wie hij het begett (1).

Te Scheut kwam door dusdanig testament een eerste merkwaardige gift : het legaat van Hendrik vanden Heetvelde. Diens bezittingen waren zo omvangrijk en de overdracht aan Scheut bracht een zo grote administratieve verwikkeling, dat de visitator van de provincie aan de novice toestond zich zoveel het nodig was naar de stad te begeven (2).

Jan van Hecke stelde als geschenk bij zijn professie een som geld ter beschikking waarmee verschillende codices konden vervaardigd worden (3). Ook Jan de grote had enkele kostbare boeken meegebracht, onder meer een geminiatureerd werk, dat later gestolen werd (4). ^{Na de opkomst van} Toen naderhand de boekdrukkunst ^{besteedde men} opgekomen was, ~~werd~~ ^{aan te schaffen: br.} geld besteed om de uitgaven van de Kerkvaders ~~zoals de~~ St. Hieronymus, die door Jan Zuene bezorgd werd (5). Over deze boeken en andere kostbaarheden waren

-
1. Statuta ant., II, c. XIII, n. 1 : "...in quo cum in capituli itidem misericordiam humiliter postulaverit, facultas ei seu recedendi si voluerit, seu omnia quomodo vel quibus placuerit distribuendi libera tribuetur."
  2. ARA, Kerk.arch., 11594 : "Confirmo predictas licentias usque ad proximum capitulum tantum etiam fratri Henrico convero novicio eiusdem domus supradicte licentiam intrandi oppidum et loca vicina pro utilitate domus et confirmatione testamenti sui ante professionem suam quotiens opus fuerit. Prior Gandavi, anno lx dominica quasi modo (20 Aprilii)."
  3. VOET-TOURNEUR, f. 39 r : "Fecit hic scribi suis expensis multos libros sc. in primis Catholicon preciosum quod iacet in Ecclesia... aurtam partem biblie que est minor ceteris partibus, legendas Francisci, sancti Clare et sancte Colete in uno volumine, Statuta... Horas de Domina..."
  4. ID., f. 71 : "Een postulant verdween zekere dag met enkele kostbaarheden "ac unum preciosum libellum cum aureis imaginibus ex cella fratris Joannis de Groote."
  5. DE WAL, II, 14.

waren de statuten zeer formeel : na de professie behoorden deze zaken slechts het klooster toe (1).

Van de vrijheid die de testamenteurs gelaten werd, blijkt ruimschoots gebruik gemaakt, vooral in de late XVde eeuw en het begin van de XVIde. Pieter Zicherain gaf per testament 300^x gulden om een cel te bouwen (2). Hiervan blijkt niets verwæzenlijkt. Maar Filips vander Noot zal voor zijn professie uitvoerig bepalen wat hij voor zijn eigen gebruik wenste. In zijn kluis moest een oratorium opgericht worden met bidstoel. Dit moest versierd worden met een mooi ~~xx~~ schilderij ter waarde van 20 rg. Een schrijftafel met twee lezenaars en een zetel: Dit alles ~~moest~~ naar zijn keuze uit schrijnhout ~~gemaakt~~ worden met de nodige ^{bewerking} ~~versiering~~. Daarvoor stelde hij 100^{rg} ter beschikking, want hij vond dat zijn cel werkelijk slecht bedeed was. Het klooster mocht niet over de andere legaten beschikken zolang deze eïd niet voldaan was (3). Anderen waren helemsal niet zo veeleisend. Jan Zuene in 1525 vroeg slechts dat er een bergkast in zijn cel zou gemaakt worden en gaf er 6 rg voor (4), en Pieter van Leeuw, een Hage-

---

1. Stat. nov., II, c. VI, n. 19 : "Et nulla persona que apud nos fuerit professa tacite vel expresse, in libris vel in aliis rebus quibuscumque sui gratis ordinis acquisitis, usufructum vel alium quemlibet titulum sibi presumet vendicare, sed illum usum cum gratiarum actione non ut rei proprie sed aliene recipiat, si sibi concedatur."

2. ARA, Kerk. arch., 11674 : "...item noch darenboven totten makene van eender Cellen inden selven goldshuyse driehondert Rg eens..."

3. ARA, Kerk. arch., 11683 : Filips schenkt al zijn goederen "salvo quod predicta domus sive prior ac seu procurator eiusdem non potuerunt recipere sive sisonere de redditibus seu bonis ut premittitur legatis donec fuere de infrascriptis sufficienter provisus.

In primis volo et ordino fieri unum oratorium cum sede sua circum-
 que conclusum et unam pulcram tabulam in eodem valoris viginti R.
 Item adhuc unam sedem scriptoriam cum suis pertinentiis. Item duas
 lecticas et unam Cathedram ad sedendum et unum conditorium et unam
 cistam et predicta omnia fieri volo iuxta meam voluntatem de lignis
 scriniferis et ornate iuxta et secundum voluntatem meam..."

4. ARA, Kerk. arch., 11688 : "...voer eenen back van Thierasse ..."

naar, behield zich een dom voor om zijn cel uit te rusten, zo zijn zuster, de enige erfgename, zich niet zou houden aan de bepelingen(1). Naast deze eigen uitrusting werd meermaals een deel voorbehouden voor de afwerking van de gebouwen, de kloosterpand, de glasramen en kerkversiering (2).

Vervolgens was het een gewoon verschijnsel dat de jonge kloosterlingen een anniversarium stichtten voor hun afgestorvenen (3). Dit ging gewoonlijk gepaard met de stichting van een pitancia (4).

Het testament werd meestal gemaakt in het klooster zelf. Men leest soms dat het in het gastenkwartier, of in de tuin van de kluis tot stand kwam(5).

Daar het statuut van de donaten anders was en deze oorspronkelijk geen geloften aflegden, is er hier ook geen sprake van een inkleding of noviciaat. Hun kledij was in het begin niet kloosterlijk: slechts een eenvoudige donkerkleurig dracht was voor hen voorzien (6)

Jan Pepercoren was de eerste donaat in de Nederlandse kartuizerprovincie, die geloften, die aan de donaten voor het eerst werden toegestaan in deze kartuizerprovincie, werden afgelegd door Jan Pepercoren. Tevoren

1. ARA, Kerk.arch., 11693 : 1573.

2. Ibid., 11683 : Als de eisen van Filips vander Noot vervuld zijn "contentus sum quod prior et conventus disponent de bonis ~~xxx~~ per me ut premittitur legatis in edificando ambitum vel alias." Cfr. Ibid., 11688 en 11672. Zie hoger blz. .

3. Enkele voorbeelden van anniversaria : VOET-TOURNEUR, f.39 : Jan van Hecke geeft jaarlijks een gouden Leeuw "qui ordinavit hic annue pro anniversariis parentum suorum unum Leonem."
ARA, Kerk.arch., 11672 voorzag een rente van 10 rg. hiervoor : "Hunc censum pretactum integraliter assignat et deputat testator pro anniversario patris et matris et omnium suorum amicorum et pro quibus intendit vel est obligatus." VOET-TOURNEUR, f.74v : Gabriël Ofhuys geeft 1 rg "pro memoria anniversarii matris mei..." Ook Filips vander Noot sticht een anniversarium.

4. BRUSSEL, Dienst voor de Adel, hs 345 geeft de pitanties aan die bij de Anniversaria gegeven waren.

5.

was hij beproefd geworden voor dex staat van donaat (1).

Waarin deze proeftijd bestond, verklaart misschien de aspirant donaat Jan de Bloeyere in zijn testament van 1509. Een tijd lang leefde hij als leek in het klooster zonder gelofte. In die tijd kon hij de levenswijze leren kennen en wilde hij de staat van donaat aanvaard worden (2). Het gebeurde wel meer dat sommigen eerst in het klooster aangenomen werden als proveniers om alter donaat te worden. Dit was het geval met Gijsbert van Praet, die meer dan 30 jaar prebendarius geweest was en Pieter Cuesel, die na zes jaar donaat werd (3). Quirinus van Brussel en Willem van Zuene werden eveneens als prebendarius aanvaard met de mogelijkheid en de hoop dat zij later donaat zouden worden (4), wat bij Willem Zuene waarheid werd na vier jaar (5).

---

6. Sattuta nova, III, c. III, n. 5 : "Et quemvis habitum non mutent secularem volumus tamen quod vestis eorum superior unicolor sit et tam longa quod genus operiat et transcendat..." De Zondag en feestdagen droegen zij een conversenkap.

---

1. VOET-TOURNEUR, f. 45r: ~~Item in eodem anno venit hic ex domo Rubee Vallis frater Joannes Pepercoren ut probetur ad statum donati, qui receptus est ad statum donati, etiam ad tria vota prout multum desideravit et impetratum et concessum fuit a capitulo generali pro hiis qui velent...~~

2. ARA, Kerk arch., 11680, 2 Juni 1509 : "...ende hoe hij de selve werrelt vliende een sekeren tijt alsoe hij seyde gewoent hadde als leek sonder eenighe sunferlinghe religieuse professie gedaenvte hebbene, binnen den voirs goldthuesen van Schuete ende die goede oefeninghe vanden geprofesseyden bruederen desselfs goldshuys bemerct, gesien ende geexperiet..."

3. VOET-TOURNEUR, f. 89r: ~~"Anno XV^cXXX xxii Novembris fuerunt hic recepti ad professionem donatorum Ghisbertus van Praet qui fuerat plus quam xxx annorum prebendarius... et frater Petrus Cuesel... qui fuerat prebendarius circa sex annos."~~

4. ID., f. 89v: ~~"Item asno domini XV^cXXII fuerunt hic recepti inn statu prebendariorum primus Quirinus de ,ruxella et alter frater Wilhek-mus van Zuene etiam Bruxellensis sub spe quod erunt donati tempore su~~

5. ID., f. 89v: ~~"Anno XXVI fuit receptus ad professionem ad statum donati Wilhelmus de Beckere qui et Zuene dicitur de Bruxella... sartor."~~

§4 De bedrijvigheid van de Officiales.

Er bestaat onder de kartuizermonniken een groot onderscheid tussen de kloosterlingen, die in de kluis verblijven en de officiales, waartoe de pri^o, de vicarius, de procurator en de koster behoren.

Vooreerst is de kloosterling gebonden aan een strikt omlijnd terrein, dat zonder reden niet mag overschreden worden. In het klooster houdt hij zich in de cel met het hofje en verlaat die slechts voor de gemeenschappelijke oefeningen (1). Daarnaast ^{werd} ~~moest~~ voor elke ^{artsis} ~~klooster~~ een gebied vastgelegd ~~worden~~, waarbinnen de monniken enige bewegingsvrijheid bezaten en waarin op sommige tijden een gezamenlijke wandeling werd gemaakt. Dit heette ~~den~~ het vastleggen van de termini van het klooster (2). Te Scheut ^{In 1458 begrepsden visitator Jacob Rubs en Arnold v. Helmont prior van Antwerpen om het klooster domein} ~~werden~~ deze grenzen vastgelegd door ^{de} ~~de~~ visitator Jacob Rubs ^{met de hulp van} ~~met de hulp van~~ Arnold van Helmont, prior van St.-Kathelijneklooster te Antwerpen, in 1458 en ^{hetzelfde} ~~dat~~ jaar ~~ook~~ tijdens het generaal kapittel goedgekeurd (3). ^{naast} ~~Maar~~ ^{het was de afbakening van} ~~jaarbuiten~~ bestonden ~~ook~~ de termini possessionum : ~~hiermee werd~~ het gebied ~~afgebakend~~, waarin de bezittingen ~~gelegen waren~~ ~~en~~ dat open stond voor de activiteit van de procurator (4). ^{te} ~~Voor~~ Scheut werden deze grenzen ~~waarschijnlijk~~ nooit

1. Dit eremitisch aspect werd zeer scherp door Guigo beklemtoond in zijn Cons., c.XIV, n.5 en XXVIII tot XXXI. Hetzelfde werd in de Stat.ant II, c.XV-XVII en de Stat.nov., II, VI aangescherpt.
2. Stat.nov., II, c.IV, n.2.: "Domus ordinis quae non habent terminos si bi per ordinem assignatos vocnet Visitatores illius provinciae qui eis assignent terminos secundum Ordinis honestatem competentes et pro monachis breviores. Et haec eadem in domibus novis recipiendis,..."
over deze waaandelingsgelykheid, vgl.
3. ARA, Kerk.arch., 11580, f.XII^v - XIII^v. HANBURY, Mich., Discoveries at the London Charterhouse, - Pax, XLIV, 1954, 47-68.
4. Statuta ant., II, c.XVI, n.1.

getrokken. Zeker niet in 1458. In de akte immers die de omlijning geeft van de eerste grens, besluit men de wijdere cirkel niet vast te leggen omdat het klooster nog te nieuw is (1).

Wie uit de cel en de stilte geroepen werd om een ambt te vervullen, wist dat zijn bezigheden zich op een gans ander plan zouden bewegen. Sommigen werden zeer vlug tot het ~~aktieve~~ ^{bestonden} leven geroepen: Jan de Bruyne werd procurator in 1460, het derde jaar dat hij in de cel vertoefde (2). Marcilius Voet werd na 8 jaar vicarius (3). ~~Er is voor geen andere regel, die bepaald hoe lang men in de celsamenheid bleef, de tijd dat men in de cel verblijft tot een dergelijke ambtsvervulling echter geen andere duur waar te nemen dan de speling van de vacature, van één of andere bediening.~~

Het was niet het prioraat op de eerste plaats dat de monnik veel buiten de grenzen van het klooster bracht. Integendeel, ~~de~~ ^{droeg} prior, ~~die~~ volgens de traditie der kartuizerconstitutie op de eerste plaats ~~de~~ zorg droeg voor het geestelijk welzijn van het konvent. Hij moest ~~dan ook~~ ^{vo}orgaan in de beoefening van de stabiliteit (4). Daarnaast viel ook op hem ~~het~~ toezicht over de financiën, die slechts voor een zeer beperkt deel in handen van de prokurator mochten zijn (5).

1. ARA, Ferk.arch., 11590, f. xlii^v: "Terminos vero possessionum ac procuratoris dicte domus propter eius novitatem que valde multis adhuc indiget esque dum capitulum huiusmodi terminos statuere decreverit distulimus limitare."

2. VOET-TOURNEUR, f. 33v f "Et pucis annis in cella et silentio transactis sc circa triennium ... ordinatus est frater Joannes de Bruyne pr procurator."

3. ID., f. 40. f " ..et quasi post octo annos... ordinatus est vicarius.."

4. Stat. nov., II, c. II, n. 19. : "Cum propter Priorum ordinis nostri evagationes nimias et discursus... nostra religio sit notabiliter et merito fere ubique diffamata..."

5. Stat. ant., II, c. X, n. 6 : "...priores inter caetera quae eis debent, quietis et stabilitatis et aliorum nostrae religionis exercitiorum praebere debent seipsos in exemplum..."

Te Scheut had de priorozorg over de financies, inkomsten en uitgaven quoad accidentalia, waaronder vooral giften gerekend werden en de materiele uitbouw van het klooster (1). Op deze manier wordt de kartuizep prior van Scheut onder een dubbel aspekt getekend in de bronnen en voornamelijk in de kroniek. De éne maal overweegt het geestelijke karakter, zoals bij prior Hendrik van Loen en Marcilius Voet, een andere keer zal de materiele verwezenlijking geprezen worden zoals dit met Matthias Tsergoossens het geval was.

Bij het ontslag van prior Hendrik in 1474 was de algemene verslagenheid zo groot dat men hem met alle redenen trachtte te overtuigen onder hen te blijven om zijn opvolger en onderdanen te beveleren (2). De bezorgdheid van prior Hendrik uitte zich tot in het detail van het kloosterleven. De pitanties, bijkomstige gaven voor de monniken, mochten slechts uitgedeeld worden op dagen dat er geen onthouding was ^(vrijd.) Rombout Smets en Elisabeth van Zuene, die een rente geven van drie gulden voor het stichten van een jaargetijde, behielden jaarlijks één gulden " tot eenre pitantie van wine " voor die dag (2) Prior Hendrik voegde hiersaan toe dat deze bedeling geen plaats mocht hebben tegen de statuten van de orde in, die op abstinentedagen wijn verboden (3).

5. Stat. nov., II, c. III, n. 13 : "Priores non permittant procuratores ser vant pecuniam ultra decem librarum quantitatem."

1. ARA, Kerk.arch., 11934 : "quoad accidentalia, quae prior tenet"

2. VOET-TOURNEUR, f. 48.

3. ARA, Kerk.arch., f. lxix, 31 Jan. 1459;

4. Ibid., f. lxx, 20 Oct. 1464 : "Notum sit omnibus posteris nostris quod quamvis in hac littera sit expressum quod daretur pitancia vini in die quo ipsius rumoldi Fabri et Elisabeth van Zuene eius conjugis anniversarii memoria ageretur hoc intelligendum est si non fuerit dies talis utpote abstinentie, quo vñrum secundum statuta minime ministrantur."

Zoals men kan opmaken uit de laatste levensjaren van oudprior Hendrik, toen hij zich te Herne had teruggetrokken, was hij een voorbeeld van stiptheid en ijver voor het koorofficie (1). Deze zorg voor het koorgebied lijkt trouwens een evenzeer opgemerkte deugd voor prior Marcelis Voet, die spijs zijn ziekte de diensten ~~bij~~ dag en nacht bijwoonde (2). Van Matthias Tsergoossen wordt wel zijn vroom einde verhaald : hij las de laatste dag nog met twee monniken de Metten van O.L.Vrouw en maande hen aan het trager te doen. ~~(A) dat noch~~
trokken de economische verwezenlijkingen bij hem meer de aandacht -
~~tens meer de aandacht trok bij hem waren de economische verwezenlijkingen.~~ Van hem werd gezegd dat hij vredelievend, eenvoudig en goed was en zeer bezorgd voor het klooster, want hij verwierf verschillende hofsteden (3).

Buiten de belangstelling, die de kartuizerprioren hadden voor hun eigen konvent, werden zij soms aangesteld tot visitator of ^{viel} medevisitator van de ordeprovincie. Jan Meerhout ~~was~~ dit ambt te beurt ~~vallen~~, evenals Christiaan Noutz, de laatste prior van Scheut (5). Ook hiermede is het ~~aktiviteits~~ veld van de prioren van Scheut niet afgesloten. Meerdere malen treden zij op in het publieke leven, ook al is

-
1. VOET-TOURNEUR, f. 48v. ~~"} "Ibi intrans et exiens cellam ut verus et bonus cellista et simplex monachus se gessit primus et ultimus in divinis."/~~
  2. ID., f. 62v. ~~"} "Insuper in frequentando chorum et ecclesiam valde sollicitus fuit. Nam licet multo tempore ante finem vite sue infirmans et impotens fuerit tamen die noctuque pene ultra vires semper studuit in teresse divinis..."/>~~
  3. ID., f. 87. ~~"} "Tandem ipsa die predicta legit Matutinas de domina cu duobus monachis et satis perfunctorie legentibus dominus regnavit dixit uni eorum " tractius, tractius" et perfecte omnia legit."/~~
  4. ID., f. 87. ~~"} "...frater Matthias fuit in officio prioratus...fuit vir pacis, ptranquillus, humilis modestus, discretus et pro domo valde sollicitus nam tempore prioratus sui acquisivit curtim..."/>~~

het niet steeds met hetzelfde succes. In 1469, op 31 September, zat Hendrik van Loen mee aan op een verzoeningsmaal dat de Amman, Jan van Kestergate, inrichtte na de overeenkomst tussen de partijen van de Brusselse patriciërs (1).

Marcellius Voet ^{aanvaardde} zou ~~echter~~ een sterker uitgesproken diplomatische ^{zending} ~~tussenkomst~~ ~~aanvaarden~~ in de strijd tussen Gent en de Roomse koning Maximiliaan ~~in~~ 1484-1485. Herman Moeyenson, de koster van de genadekapel ~~had~~ beweerde ~~dat hij~~ in een visioen ^{te hebben} gehoord ~~had~~ dat de vrede slechts hersteld kon worden door ~~de~~ tussenkomst van de kartuizers. Kanselier Karel de Groote vond dit opzet niet zo kwaad en zette de priorren van Brussel, Antwerpen en Diest aan om zich in dienst te stellen van de vredesplannen van Maximiliaan. Rond midden April 1485 vertrokken de priorren van Herne, Scheut en Zeelhem naar Gent, waar Willem Rym het bevel voerde. Spijt hun opdracht werden zij te Gent gevangen gezet in het raadhuys om, na zeven weken, geënterneerd te worden in de Gentse kartuis. Dezelfde dag echter viel het bewind van Willem Rym en konden, na een veertiental dagen de monniken huiswaarts keren. Deze onderneming had hun veel geld gekost, waarvoor zij geen schadeloosstelling kregen van Maximiliaan noch van het nieuwe Gentse stadsbestuur. Na een langdurig proces was dit afgewezen (2).

De andere priorren, Jan Weerhout en zijn opvolger Petrus

1. A. HENNE-A. WAUTERS, (1, 270) Histoire des Bruxelles, —.
2. VOET-TOURNEUR, f. 61r-v. BRUSSEL, Kon. bibl., hs 11616, f. geeft de de uitspraak van de rechtszitting. Enkele gegevens over de familie Rym te Gent, A. ROERSCH, L'humanisme belge, II, 3.

Mertens schijnen niet in het publieke leven betrokken te ~~zijn~~ ^{zijn op} ~~zoze~~ ^{zulke} wijze. ~~Wat~~ ^{naagt men} Nochtans regelmatig ~~voorkomt is de aanstelling van een~~ ^{dit in te perken} prior tot testamentuitvoerder. Om ~~hieraan een beperking te stellen~~ ^{Welke voortaan verboden was} schreven de nieuwe kartuizerstatuten voor dat ~~haar een~~ ^{toelating} voor ~~veroist~~ ^{was} was van de Grande Chartreuse (1). In hoever de Scheutse priores hiaraan voldeden ~~is~~ ^{blijft onb} niet ^{Daarentegen} gekend. ~~Wat~~ ^{in het} zijn ~~er~~ ^{aan} bijzondere gevallen geweten waarbij ~~aan~~ ^{de} prior ~~bij~~ ^{in het} testament een opdracht werd gegeven. Nicolaas Blien, oud professor te Leuven van prior Marcilius, vroeg deze samen met de gardiaan van de tertiarissen te Hoegaarde, zorg te dragen voor het onderhoud van zijn natuurlijke zoon Nicolaas tot zijn 25 jaar. Wat zowel door de Grande Chartreuse als de plaatselijke visitatoren goedgekeurd werd (2).

Eveneens bij testament werd de prior van Scheut betrokken in het instituut van de Boninfanten, dat te Anderlecht opgericht werd in 1483. Dit instituut bestond uit zes arme jongens, die aangeduid werden door de deken van het ^{H. Pictus} kapittel, het kapittel ^{zelf} en de kartuizerprior van Scheut : elk twee kandidaten (3). Het toezicht over de instelling, steeds volgens het testament van deken Tsinnen,

---

1. Stat. nov., II, c. III, n. 13 : "Priores/ testamentorum executiones in se non recipient abque prioris cartusie/ licentia speciali."
 In 1494 werd prior Marcilius en procurator Jan de Bruyne als testamentuitvoerders aangeduid door kan. Hendrik van Nulent. ARA, Kerk. arch., 11659 : "gecoren, gencoemt ende gheordinneert als executeurs deerweerdighe wise ende voirsienige heren den Prior ende Procurator des Cloesters vanden Chertroysen voirs...". Ook Walter Hendriks, scholaster van St. Goedele, duidde dezelfden aan ARA, Kerk. arch., 11673. In 1508 zou Clara Molenpas dezelfde executeurs aanduiden als haar man Jan van Elzelsger, nlm. Matthias Tsergoosens : ARA, Kerk. arch., 11658 en 11678.

3. LAVALLEYE, L'école du chapitre d'Anderlecht, in Bull? Soc. arch. Brux., 1933, 83-88.

werd gehouden door door de kapitteldeken en de prior of prokurator van het klooster (1).Dit zou circa 1560 heel wat moeilijkheden meebrengen daar de deken de kartuizerprior wilde negeren en slordig beheer had gevoerd (2).

Eveneens op het einde van de XVde eeuw werd met een leegat voor de armen,dat Jan van Elzelaer in 1484 aan de kartuis had toevertrouwd, een dergelijke instelling opgericht door het kartuizerklooster zelf (3).Het begon op dezelfde basis als de Boninfanten van Anderlecht, ~~in dezelfde parochie~~ in een huis dat aan Scheut was geschonken door kapelaan Petrus Fabri (4).In 1522 werd de school met een nieuw statuut gereorganiseerd te Scheut door prior Jan Meerhout (5).

De opvolger van Jan Meerhout, Petrus Mertens (1550-1559) heeft geen andere noemenswaardige activiteit ontwikkeld dan een zekere toewijding op artistiek gebied.Hij schildere ⁵ naml. verschillende malen een zelfportret (6).

---

1. ARA,Kerk.arch.,237 : "...superintendentium vero ipse decanus cum dicto priore seu procuratore..."

2. ARA,Kerk.arch.,238

3. Der eerste financiële gegevens over het voeden en onderrichten van een 8 tal jongens komt voor in 1497 onder de exposita de bonis Joanni Elzelaer, ARA,Kerk.arch.,11935.Het aantal vergroot steeds.Joanna,de nicht van Petrus Fabri verzorgde de jongens : VOET-TOURNEUR,f.76 : "Item anno 1504 fuit apud nos sepulta in nostro cemiterio Joanna quondam neptis domini Petri Fabri,que enutrivit multos in domo nostra nobis relicta per predictum dominum Fabri capellanum sancti Petri in Anderleco..."

4. ARA,Kerk.arch.,Charterium, 11583,;4 Oct.1583.

5. DE WAL,II,92.

Meer nog dan de prioren van het klooster ging het leven van de procuratoren op in uitwendige werkzaamheden. Een van de merkwaardigste voorbeelden is Jan de Bruyne, de eerste novice te Scheut. Hij vervulde zijn ambt in twee perioden, te samen 32 jaar. Slechts twee volle jaren bracht hij door in de kluis en de eenzaamheid (1). In 1461 benoemd, werd hij vikaris in 1466 tot 1470, ^{en dan} ~~voen hij~~ een tweede maal procurator ^{tot} ~~word tot~~ 1498 (2). Hoewel hij meer geschikt was voor het praktische werk, bleef niettemin het verlangen naar eenzaamheid zeer levendig in hem. Voor zijn sterven getuigde hij dat hij nooit tot de orde zou toegetreden zijn, indien hij geweten had dat men hem onder de officialen ^{had ge} ~~zou~~ opnemen (3). Zijn actieve aard was gekend in de ordeprovincie en werd ook ⁽⁴⁾ gewaardeerd. Een neef van hem ~~die~~ monnik was te Herne, had dezelfde aanleg en Jan Ammonius, de Kroniekschrijver, wijst op diens praktische verdiensten ⁽⁴⁾. Daarenboven kon hij als voorbeeld gesteld worden van kloosterlijke soberheid: nimmer zou hij de reguliere vasten breken (5).

Zijn beleid werd zorgvuldig bijgehouden: de neerslag

1. VOET-TOURNEUR, f. 33v. f. "Et paucis annis in cella et silentio transactis sc. circa triennium...ordinatus est frater Joannes de Bruyne procurator."
2. ID., ibid., passim. Zie Bijlage .
3. ID., f. 34 f. "Fatebatur ante mortem se nunquam intrasse ordinem si scivisset se fuisse officarium."
4. LAMALLE, Chronique..., 122; Jan de Bruyne, ^{Jr. trad in} ~~die~~ te Herne ~~was ingetreden in 1501~~ ^{volgde hem} had zijn studies te Anderlecht ^{gadsen}, waarschijnlijk bij de Bonifanten van het kapittel, waar de prior of procurator van Scheut beschikkingsrecht hadden. Als kartuizer "patruum suum (qui non parum favoris in ordine fuerat adeptus) in huiusmodi exercitiis imitatur."
5. VOET-TOURNEUR, f. 73v. f. "Unum referam de quo certus sum quod in tanto spatio annorum nec selek ordinis ieiunia fregit."

Een neef...

erven ligt in een Manuale procuratoris (1) en een grootboek dat tot 1485 loopt (2). Maar ook de kroniek bewaarde de herinnering aan zijn onvermoeibaar werken.

Op de eerste plaats worden uitvoerig de afleidingswerken vermeld, die het water van de Pipezype naar het klooster voerden. Deze bron^{was} in 1463 door hertog Philips aan de kerkuitzers overge maakt (3). De waterleiding mocht gel^egd worden, zo zij geen nadeel be rokkende aan de domeinen waar doorheen de kanalisering gelegd werd. Elke schade moest vergoed worden door het convent (4). Sommige eigenaars, zoals Jan Buys van Asse hielden eraan hun grond te verwisselen "omdat de selve buysen by aventuren dicwille behoevene gevisiteert ofte hermaect te syne, daerby de voirs. san hueren goede groot hinder en achterdeel souden moegen hebben (5)". De werkzaamheden vorderden tr traag. Het water moest langs meerdere putten naar het klooster afgevoerd worden. Een eerste poging met stenen goten in 1477 mislukte (6).

---

1. ARA, Kerk.arch., 11915

2. Ibid., 11933.

3. ARA, Kerk.arch., 11890, f. xxii^v-xxiii : copie van de oorkonde " donni en nostre ville de lille le iiii jour de novembre lan de grace mil quatre cens soixante trois."

4. Ibid. : "ilz puissent par buses faire mener du lieu dicelle murail le jusques en leur dit cloistre parmi les terres et heritages de ceulx de nos subgietz qu'il appartiendra et mestier sera, au plus grant pourffit et moindre dispense que faire se pourra pour en joyer et user en leurs affaires et necessitez... Pourvue toutefois quilz seront tenuez de faire assoir et tenir lesdits buses en pelle profondeur et maniere que elles nempeschent nosdis subgietz a labourer leurs dis terres et heritages et a cueillir les fruis diceulx et au cas que par ce ou par visites subgietz eussent aucun dommaige, que les dits prieur et convent seront tenue de les en payer et contenter."

5. ARA, Kerk.arch., 11589, f. cxxxxix^v : 10 Maart 1481.

6. VOET-TOURNEUR, f. 52v. Over het gebruik van waterleidingbuizen in de middeleeuwen : B. BUFFET-R. EVRARD, L'eau potable à travers les ages, 147-149.

Met de financiële hulp van de wisselaar Jan van Elselaer, konden loden buizen aangebracht worden zodat het water in 1478 tot de cel van de procurator en de keuken kon geleid worden (1)†

Een ander werk onder zijn beleid uitgevoerd, was het verplaatsen van de heirbaan, die langs de kloosteromheining liep, waarvoor Philips van Boergondië op 26 September 1465 de toelating had verleend (2). Hiermede wilde men de rust en de afzondering van het klooster waarborgen.

Vooraf echter waardeerde men het bos van Wunder en 2 dagwand groot dat de procurator met eigen handen te Molenbeek op een onvruchtbare akker had geplant rond 1490 (3). Het werd Nieuwenbos geheten.

Over dergelijke werken, door Jan de Grootse uitgevoerd werd reeds gesproken (4). Jan de Bruyne nochtans doet zich vooral opmerken door een zekere sportiviteit, die zich vooral uitte in zijn bevoorradingsavonturen tijdens de oorlogsjaren van 1488, toen Gent en

1. VOET-TOURNEUR, f. 53v.† "Item eodem anno circa Decembrem magnus amicus huius domus Joannes Elzelaers fecit nobis dabere stannum et plumbum pro fonte deducendo cui ad parum desuper solvemus tenmur fere lx lb. Idem eodem anno (1478) in Januario Joannes Stroobant fusor plumbi cepit operari circa canaliam pro fonte deducendo... et sic usque ad superiorem partem calle procuratoris... iuxta callam procuratoris iterum per conductum ascendit superius ad domum lignorum in coquinam... In zijn testament van 1490 (ARA, Kerk.arch., 11658) maakte Jan van Elselaer de schuld ongedaan "Item ic gheve den voirs. Cloestere vanden Chaztroysen die costen die ic ghedaen ende gheleight mach hebben aen die fonteynen in huere bivanc lopende, tselve cloester ontisstende mits desen."

2. ARA, Kerk.arch., 11590, f. xxiii^v-xxiiii : 26 Sept. 1465.

3. Land van meer dan 2 ha. groot gekocht van de erfgenamen van Jan van Coudenberch Golibuc bij acte van 21 Juni 1490. ARA, Kerk.arch., 11589, f. ccx^v. VOET-TOURNEUR, f. 72r.† "...quoniam inidonea erat ad seminandum plantavimus ibi diversa ligna ad faciendam de illa pecia terre unam silvam. Istam silvam hoc uno anno procurator noster cum operariis suis... plantavit..."

en de Brabantse steden onder leiding van Filips van Ravenstein zich tegen Maximiliaan van Oostenrijk keerden, wiens Duitse landsknechten en ruitserij zich vooral te Vilvoorde en te Halle bevonden (1). De plunderingen en roofovervallen van beide zijden waren een sterke belemmering voor de voedselbevoorrading van het convent. Nu eens moest men de hulp inroepen van Filips van Ravenstejn, wanneer de prokurator te Liedekerke werd aangehouden, dan weer moest de Antwerpse prokurator het Antwerpse stadsbestuur bidden de aangekochte waren voor het Brusselse klooster vrij te laten. Antwerpen stond immers aan de zijde van Maximiliaan evenals Henegouwen. Maar ook in dit laatste gebied hadden de monniken een beschermer in de persoon van ridder Antoon van Masteyn. Met diens hulp kon Jan de Bruyne de paarden terug krijgen die Henegouwse soldaten geroofd hadden (2).

Dit alles wijkt sterk af van de gewone levenswijze van de kartuizer uit de XVde en het begin van de XVde eeuw. Diens vorming

---

4. Cf . blz. .

---

1. Voor een algemeen overzicht, cfr. H. PIRENNE, *Historie de Belgique, II*, 1949, 29-42.
2. Zie aanhangsel.

werd bepaald door de vicarijs, die een meer huiselijke rol vervulde dan de voorgaande officiaal. Het zijn dan ook monniken, die uitmunten in het celleven, en bijzondere vaardigheid hebben voor de arbeid, die de meest geeigende is in de kluis, namelijk de toenmalige intellectuele bedrijvigheid of scriptoriumarbeid. Zowel Marcilius Voet als Jan Biest en later nog Joost Smets staan bekend als studievrienden (1) ijverige copisten (2) of kloosterlingen, die bezorgd zijn voor het monastieke ideaal (3). Over Jan de Grootte als vicaris is weinig geweten, maar Gaspar van Winghe, die onder prior Mertens, vanaf 1545 tot 1559 vicaris was werd door de Wal geprezen om zijn liefde voor de medebroeders (4).

Eveneens tot het huiselijke beperkt is het ambt van sacrista. Jan Tourneur is de eerste en enige, die ons iets oplicht over dit werk, dat zeer zwaar is, omdat de zorg voor de kerk veel tijd in beslag nam en tevens nauwgezetheid vroeg vooral bij het waken der

---

1. VOET-TOURNEUR, f.40 : Van Voet wordt gezegd " Iste monachus fuit magne literature..." op f.62v : "Fuit homo multum scientificus... Qui quam sancte quam pie quamque laudabiliter conversatus fuit vix effari posset..."

2. ID., f.38 : "...religiose conversatus et diligens scriptor existens ...in quo officio (vicarii) multos libros fecit..." wordt over Jan Biest geschreven en van Joost Smets zegt de kroniekschrijver : "... qui fuit bonus scriptor diversorum librorum et illuminator??" ID., f.74.

3. ID., f.38 Naast de vroomheid van Marcilius, staat de bezorgdheid van Jan Biest voor de opvoeding van de jongeren. Ook de vlucht van Joost Smets was een zoeken naar beter monniksleven.

4. DE WAL, II, 91v : "D. Gasparus Winghe... paratus omnibus inservire : vir magne patientiae et pacis, non curiosus, non vindictivus, amator simplicitatis et rusticitatis, zelatus..."

medebroeders voor het officie, wat bij Toerneur, het zwakke punt was. Uit de inventaris van de goederen, die door hem opgemaakt werd, kan opgemaakt worden dat heel wat codices aan zijn zorg toevertrouwd waren (1).

Het ⁿgrootste aantal monniken leefde echter in de eenzaamheid van de cel : hun voornaamste bezigheid was de studie en schrijfabeid. Deze bezigheid bouwde niet alleen een bibliotheek op maar bracht hen eveneens in betrekking met de stromingen van hun tijd: het was een open raam op de kenterende geesteshouding van de wereld.

§5 De Kartuziers van Scheut en de geestesstroming van hun tijd.

Men mag niet beweren dat het besloten klooster van Scheut gesloten was voor de geestesontwikkeling, die buiten haar muren plaats had. De [~]igetreden kloosterlingen, door de aard van hun vroegere opvoeding en het milieu waaruit zij voortkwamen, bezaten de noge ontvankelijkheid om volgens eigen aard en opvattingen de nieuwe gedachtenwereld, i. c. het opkomende humanisme, te verwerken.

Vooreerst was er de eerste rector en stichter van Scheut, Hendrik van Loen. Hij was nauw verboden [~] geweest met het universitaire leven te Leuven in de XVde eeuw (2). Dit moest zijn weerslag heb-

---

1. DEN HAAG? kon. bibl., hs., '71 G25, f. 196-198v : " De libris continentibus omnia quae in ecclesiis, refectorio, capitulo et missae officio leguntur et cantantur." Buiten deze boeken "multi et varii sunt libelli quos pretermisi quia interdum et mutantur portanturque ad cellas novumque etiam aliqui addantur iuxta voluntatem conventualium. Istorum libellorum quidam sunt vespertalia quidam devotionalia..."

Cfr. Vierde Hoofdstuk, blz.

ben op het convent waar^{van} hij overste was. Zijn naaste medewerkers kwamen ten andere uit hetzelfde midden en waren deels door hem te Leuven en te Herne gevormd. Arnold Karman, zijn eerste vicarius, was sinds lang zijn meest intieme vriend. Over deze vriendschap legde de kroniekschrijver van Scheut getuigenis af: het was een doorbraak van de meest menselijke gevoelens, veredeld door diepe godsdienstzin (1), die vooral in de XVIde eeuw zouden opduiken en in de briefwisseling van humanistische kartuizers een ruime plaats inruimden. Ook de persoonlijkheid van Jan Biest, die door prior Voet tot vicarius was aangesteld, doet een dergelijke fijngevoeligheid doorschemeren, die gepaard ging met een sterke zelfbeheersing. Deze laatste werd niet enkel gedragen door religieuze zin, maar door een voortdurende inspanning tot bezinning en studie, waaruit een bepaalde apatheia groeide; deze gemoedsgesteltenis gaf de kracht om alle tegenheden rustig te overwinnen (2). Het roept de vergelijking op met de houding van Levinus Ammonius, een Gents kartuizer, die om zijn humanistische denkbeelden met argwaan aangezien werd en verschillende ma^{den}

---

2. Over Hendrik van Loen en de Leuvense universiteit, cfr. E. REUSENS, Documents relatifs..., I, 253, 313; II, 68, 69; ID., Actes..., 19 Juli 1441: "Supplicavit magister Henricus de Loe absolvi a visitationibus congregationum cotidianis et a juramentis. Etiam si in aliquo scienter vel ignoranter fuisset aliquorum statutorum transgressor, petit sibi humillime indulgeri." F. DE RAM, Notice sur le Vénérable Henri de Loen, chartreux..., in Annuaire de l'université de Louvain, 1865, 343-349.

---

1. Cfr. Bijlage .

2. VOET-TOURNEUR, f. 38v. ¶ Unde sepius sicut vidimus quando quidem ei impropria aut vituperia invexerunt statim ad cellam se dedit nec raro alicui conqueribatur sed bonis operibus se mancipavit sc. studendo, scribendo vel orando vel aliis...[¶].

naar vreemde kloosters verplaatst werd (1). Tijdens zijn verblijf te Scheut van 1542 tot 1544 knoopte hij innige vriendschapsbanden aan met de vrome en vredelievende Gaspar van Winghe en Everaard van Velthoven. Wanneer hij in 1546 door het generaal kapittel streng vermaand werd en een straf tegen hem werd uitgesproken toonden beide monniken van Scheut zich trouw in de genegenheid en stuurden hem brieven om Ammonius op te beuren en hun vertrouwen in hem uit te spreken. Het antwoord dat Ammonius hen stuurde is bewaard gebleven. Hij weet de fijngevoeligheid van frater Gaspar en Everaard te waarderen, maar beklemtoonde ook dat hij in zijn tegenspoed volledig gelaten was en innerlijk rustig. De veroordeling om naar het klooster te Arnhem te gaan, zou ten andere door de voorspraak van zijn vrienden bij Jan Merhout, prior te Scheut en visitator, niet uitgevoerd worden (3). Op zijn beurt zou hij enkele jaren later aan Everaard van Velthoven, die als prior te Leuven ontslagen was, dezelfde berusting leren. (4).

---

1. Over Levinus Ammonius, cfr. A. ROBERSCH, Correspondance inédite du chaireux gantois Laevinus Ammonius, in Bull. soc. hist. arch. Gand, IX, 1901, 9-28. ID., L'humanisme belge, I, . ID., La "vita Bibaucii" de Laevinus Ammonius, in RHE, XXXVIII, 1942, 152-55.

2. BESANCON, Stadsbibl., hs. 599, f. 451-452 : aan Gaspard 25 Aug. 1546. f. 471-474 : aan Ever. van Velthoven, 25 Juli 1547. Aan dezelfde, f. 487-488 : 21 Mei 1548.

3. Ibid., f. 441 : brief 2 Aug. 1546 aan Lucas abt van St. Bavo te Gent : "Eram haud dubie relegandus hinc in exilium, promulgata tam sententia nisi per amicos stetisset, ad agratem illam efferatamque gentem Siccambrorum sive Gelrionum." en f. 445 : aan Andreas Bayerius, die hem geholpen had, 10 Aug. 1546 : "Postremo absque ulla omnino contentione litteras pro me deprecatorias ad Braxellanum patrem nostri instituti dedisti quibus effectum est ut perplexum illud relegationis negocium hactenus certe explicaretur ut hic tantisper esse liceret donec a Patriarcha nostro vel mitigatio sententiae vel relaxatio amicorum fratrumque precibus impetraretur."

4. Ibid., f. 487-488 : "...non ...quod te nollem consolari, si tamen id possem praestare, sed quod in te plusculum (pace tua dicam) fortitudinis desiderarem..."

De studie, die helpt tot het beter begrijpen van de heilige Schrift en tot de overweging van het Leven van Christus, zo be-
toogde hij aan Florentius, de prior van Leuven, was de beste steun
om de kloosterlijke gelijkmoedigheid te bewaren (1). Dit was reeds
lang de monastieke praktijk. Jan Biest studeerde, kopiëerde en bad,
wanneer de monniken het hem lastig maakten. Bij Marcellius Voet zou
de studie ook de grondtoon zijn van zijn kloosterleven, evenals
bij Arnold van Kalkar, die uit het klooster van de broeders van het
Gemene Leven gekomen was. Van hem werd zelfs gezegd dat hij zich
onledig hield met onderricht te geven tot in het begin van de XVIde
eeuw, toen hij naar Leuven ging (2). Of dit onderwijs in verband stond
met het eigenlijke schoolwezen kan men in het midden laten.

Ook tegenover het schoolwezen stonden de monniken van
Scheut niet onverschillig. Reeds in 1483 zetelde de prior in het be-
stuur van het Boninfanteninstituut te Anderlecht (3). Enkele jaren
later werd door de kartuizers zelf een dergelijke school geopend met
de armengelden uit het legaat van Jan van Elselaer (4). Het onderwijs
was toevertrouwd aan een wereldpriester, die regelmatig vermeld staat
in de rekenboeken bij de administratie van de armengoederen (5). Het
aantal leerlingen, die uit onbemiddelde jongens gerecruteerd werden,
wisselde tussen 6 en 10 (6).

---

1. BESANCON, Stadsbibliotheek, hs 599, f.

2. VOET-TOURNEUR, f. 43 : "...mansit in propria domo interdum habens
discipulos quos instruxit usque ad annum X^o..."

3. Cfr. blz.

4. Cfr. blz.

5. ARA, Kerk.arch., 11935 vanaf 1498 : bv. "Summa distributa diversis
pauperibus et pro scolastico clericorum..." of a. 1502 : "...pro sco-
lastico iuvenum..."

6. Ibid. : in 1511 waren er 6, in 1518 en 1525 waren er 10 ten laste.

In 1522, 13 October werd de school overgebracht naar Scheut zelf, in een gebouw naast de kapel, dat de naam van Schola of domus puerorum droeg (1). Bij deze gelegenheid werd een overeenkomst gesloten tussen het convent, Jan Meerhout en het kapittel van Anderlecht. Hierbij werd toelating verleend door het kapittel dat een 12 jongens zonder vergoeding opgeleid werden in zang, grammatica en de goede zeden. De knapen zouden deelnemen aan het officie en de H. Mis met zang opkluiseren. Om nochtans de kapittelkerk niet te benadeligen werd deze gezongen Mis op Zon- en Feestdagen te 9 uur gecelebreerd. In vergoeding voor deze toelating vroeg het kapittel jaarlijks per leerling één capuin (2).

In 1556 stierf op 5 April magister Pieter Gheerts uit Meerhout, een kapelaan van St. Goedele, die 28 jaren de knapen van de school had onderricht (3).

---

1. DE WAL, II, 70, a. 1549 : er werden verbouwingen gedaan aan het "domu puerorum." ID., II, 93, a. 1560 : de schoolgebouwen werden ten gebuik gegeven aan een provenier "scholam cum adiunctis duobus cubiculis, horto, puteo..."

2. ARA, Kerk.arch., 11583, 13 Oct. 1522 : Het kapittel staat dit toe voor de duur van 12 jaar "Priori et conventui sub predictis in superinserta supplicationi conditionibus expressis ut spatio octodecim annorum continuorum et sibi invicem coherentium et non ultra novem vel ad ~~pluri~~ summum duodecim pauperes scholares et non ullo respectu fuco vel pretextu plures sine et absque spe recompensationis alere ~~maxime~~ ac eosdem in cantu, grammatica et bonis moribus instruere, eisdemque in cappella nostrae Dominae de Gratia quotidie hora nocturna laudes divinae Virginis et interdum missam ex devotione tamen dominicis et festivis diebus atque vel circa nonam horam compleatur et per hoc divino cultu in nostra Anderlectensi ecclesia minime praesudicetur vicitare possin et valeant, salvo insuper quod... prior et conventus singulis natalitiis Dni ni J.C... in singulis capita scholarium... unum caponem...; per sovere... tenebuntur..."

3. DE WAL, II, 85v, a. 1556 : "In mesterio nostro de Scheut quinta Aprilis circa horam Completorii vita defunctus est Venerabilis Magister Petrus Gheerts a Meerhout, sacerdos et sacellanus Divae Gudulae in Bruxella, qui spatio 28 annorum docuit pueros in sacello nostre Dominae de Gratia."

Hoewel het enigzons bevreemdend kan heten dat een kartuizerklooster de last op zich nam een school in haar nabijheid te onderhouden, een alleenstaand feit is het zeker niet. De kartuize van Coventry had een jongensschool in het woongedeelte van de broeders (1). Kardinaal Pole kreeg zijn vroegste opleiding in het klooster te Sheen waaraan een school verbonden was (2). De kartuizers van Fückelhausen bij Würzburg en van Molsheim in den Elzas hielden er een beperkt seminarie op na (3). Ook in de tweede helft van de XVIde eeuw moet dit meer het geval geweest zijn in Frankrijk. De Wal beweerde dat er meerdere roepingen uit voortkwamen (4).

Roepingen uit de schole van Scheut schijnen niet talrijk te zijn. Eén is er gekend, namelijk Joost Smets, die niet alleen zijn voorbereidende studies deed op kosten van de kartuis, maar ook te Leuven kon promoveren (5). Hij is het ook, die duidelijk reageerde tegen een minder kloosterlijke atmosfeer, die wellicht te Scheut heerste om ten slotte weg te trekken op zoek naar meer eenzaamheid.

Er is te Scheut inderdaad steed gevaar geweest voor infiltratie van een meer wereldse houding. De nabijheid van het hof der Boe

1. Dit werd mij bereidwillig medegedeeld door H.J.J. Scholtens, de zeer geleerde kartuizerhistoricus uit Noord Nederland, die mij met de grootste belangeloosheid al zijn gegevens over Scheut ter hand stelde en mij op menig punt voorthielp tijdens mijn opzoekingen.

2. R. BRION-J. BARENNES, Un prince anglais, Cardinal-legend au XVIe siècle Reginald Pole, ,5-6.

3. INGOLD, Les chartreux en Alsace, 13.

4. DE WAL, II, 112, a. 1567 : Dit jaar werd het feest van St. Jozef verplichtend in de orde om roepingen af te smeken. Jezufeten vertelden da dit hielp " sed a nostris, zegde de kartuizer, intellexi quandoque pa tres francos iuvenes in scholis aluissz ac in ordinem recepisse satis prospere quoniam plerique priores extiterunt."

5. Cfr. blz.

gondiers, die van in het begin opdringerig het klooster als hun klooster beschouwden en de roepingen uit de hogere burgerij van Brussel werd een atmosfeer geschapen, die niet helemaal strookt met de principes van eenzaamheid, eenvoud en studie (1).

Joost Smets was niet de eerste, die dit milieu ontliiep. Een jaar vroeger, in 1520, vluchtte Hubert vander Meer uit Scheut weg. Hierin werd hij geholpen door een arbeider die werkzaam was aan de bouw van de kerk. Op weg naar Rome, zag hij het hopeloze van zijn toestand in en verzoende zich met de orde te Straatsburg, waar hij tweede professie aflegde en vicarius werd. Ook de poging van Joost Smets zou mislukken. De Spaanse klaizenaar, die hem overhaald had mee naar Italië te trekken, stierf in de nabijheid van Rome. Smets verzoende zich dan met de orde en bekleedde in de Italiaanse provincie verscheidene malen het prioraat (3).

Of nu dergelijke voorvallen immer moeten verklaard worden door al te grote ijver blijkt wel niet. Een meer voor de hand liggende

1. In dit verband is de aanvraag van de kartuizers van Brussel, om zich, tegen de ordestatuten in, dikwijler te mogen scheren zeer typisch te heten. De reden was het voortdurend bezoek dat de monniken tijdens de goddelijke diensten hadden van de stedelingen. Het ergerde die mensen, de monniken met slordige baarden te zien psalmodiëren. DE WAL, II, 21v, a. 1527 (ABA, Kerk.arch., 11594 met authentiek antwoord van Prior Willem Bibau): "Supplicans cum omni humilitate vestrae Rdae Paternitati filii frater Joannis Meerhout prior immeritus et conventus... Primo ut nobis ter in mense radi liceat statuto contrario non obstante, domum enim foris magnificam civitatem colentes sitam et laicorum fratrem in barbitonsorem non habentes cogimur nonnumquam diem rasurae ordinariae praevenire, aliquando differre et quasi sylvestres dies festos intonsi solemnizare in scandalum et vituperationem secularium asscribentium illud tenacitati non religionis simplicitati, praesertim his tempestatibus in quibus ferme omnia religiosorum amplius ostentui habentur quam honori...." Over het "liturgisch haarkappen" cfr. A. STOBLEN, De Eucharistische evolutie..., 128-137.

2. VOET-TOURNEUR, f. 91r-v.

3. ID., f. 91v-92. DE WAL, II, 36, a. 1532 : Joost Smets stierf te Trisulti, in 1532. Hij prior geweest van Capri en Padula.

verklaring is wel de menselijke onbestendigheid, waarmee de kluize-
 naar op de eerste plaats heeft af te rekenen. Niet zonder reden
 zou de kroniekschrijver, die de terugkeer tot de orde van Hubertus ^{verhaal}
 hem volharding en standvastigheid toewensen (1).

Nochtans heeft dit milieu, waar wereldse vormen zo ge-
 waardeerd werden, onbewust bijgedragen om kontakten te leggen met
 vooraanstaande persoonlijkheden, die de beschermheren waren van de
 opkomende humanistische beweging. Over de genegenheid van Hendrik
 van Bergen, bisschop van Katerijk en Frans Busleyden, aartsbisschop
 van Besençon, werd reeds een en ander gezegd. In 1516 zou het kloos-
 ter kennis ^{maken} ~~namen~~ met de latere kanselier van Karel V, Mercurino de
 Gattinara. Deze president van het parlement van Boergondië, was we-
 gens zijn vooraanstaande plaats en door naijverige mededingers in
 een benarde positie gesteld. Hij had de gelofte gedaan een reis naar
 het heilig land te ondernemen, zo alles ten goede opgelost werd,
 maar de mogelijkheid hiertoe ontbrak. de Gattinara kreeg dispensatie
 en mocht zijn gelofte veranderen in een halfjarig verblijf in een
 gereformeerd klooster. Zo vestigde hij zich te Scheut(2). Om zich te

---

1. VOET-TOURNEURY f. 91v. f. "...Deus concedat illi veram perseverantiam
 et stabilitatem..."]

2. ID., f. 87v-88v. Cfr. CARLO BORGNOTE, "Historia vite et gestorum per
dominum magnum cancellarium" (Mercurino Arborio di Gattinara), con
note, aggiunte e documenti, in Miscellanea de Storia Italiana, 3° r.,
XVII, 1915, 229-535. Zie vooral 262.
 De tekst van de kroniek, zie Bijlage .

verstrooien in de eenzaamheid schreef hij te Scheut een apocalyp-
tisch visioen naar over de overwinning van Karel V, die de monarchie
en het Christendom verpersoonlijkte. Voor dit geschrift werd hij ogen-
schijnlijk geïnspireerd door een fel gelsakt, anoniem tractaatje, de
Victoria Christi contra Antichristum, dat uit het XVde eeuw kartuizer-
milieu van Roermond voortkwam, en waarvan te Scheut een afschrift
was (1). Voor het overige was de Gattinara een welkome gast geweest :
hij had het klooster tijdens zijn verblijf ruimschoots bedacht met
steun voor de bouw en met pitanties. Ook als kanselier bleef hij al
zijn invloed gebruiken om Scheut te steunen. Evenals de voorgenoemde
bisschoppen was hij een beschermer van Erasmus (2).

Enige jaren later zou het convent waarschijnlijk persoon-
lijke betrekking hebben met deze grote humanist. Erasmus verbleef in
1521 enkele maanden te Anderlecht. Uit deze tijd dateert de brief, die
hij schreef aan zijn vriend Gabriel Ofhuys, monnik te Scheut (3).
Hierin liet hij de groeten overmaken aan de prior, Jan Meerhout, de
procurator, Joost Smets, en nog een ongenoemd monnik, die hem blijk-
baar met veel geestdrift had laten groeten (4). Het blijkt wel dat
elke ontmoeting met Erasmus, 't zij persoonlijk 't zij per brief, en-
thoesiasme verwekte. Toen Levinus Ammonius het eerste schrijven van

---

1. C. BORGNADE, a.c., 206, n. 4. en H. J. J. SCHOLLENS, De litteraire nalaten-
schap..., 24-25.

2. Cfr. ALLEN, Op. ep. Er., nr.

3. Id., Ibid., VI, 594, ep. 1239 : 14 October 1521.

4. Ibid.: "Interea salutabis optimum Patriarchen vestrum, Oiconomum e-
eum qui nos obiter magno ut apparebat affectu salutabat."

de humanist kreeg, dan was ditx als een relik, die hij bewaarde en zoende (1). Erasmus had hem immers het ware Christendom getoond en hem afgewend van de huichelarij. Zijn naam werkte bijna magisch. Toen Felix Rex met een aanbeveling van Erasmus bij Ferdinand van koning van Duitsland kwam en om een plaats solliciteerde, werd hij naar een kapitein van de boogschutters gestuurd, de broer van Gabriel Ofhuys. Toen deze de naam van Erasmus hoorde, de vriend van zijn broer den kartuizer, was hij dadelijk bereid alles voor de man te doen (2).

Welk was nu de invloed van Erasmus en de toenmalige stroming in de kartuis te Scheut?

Men moet hier niet op de eerste plaats denken aan de philologische belangstelling, die wel te St. Maartensbos en te Gent heerste onder stuwing van Levinus Ammonius. Erasmus heeft nog een ruimere betekenis. Hij zocht naar de eeuwige waarden van het Christendom en vond deze in de "vrijheid van de geest". Dit woord had echter in het licht van het Lutheranisme een dubbelzinnige betekenis. Erasmus was er meermaals op terug gekomen dat de vormelijkheid de geest doodde (3); hoe dwazer iemand is, des te meer belang hecht hij aan de uiterlijkheid (4). De ware heiligheid van de monnik ligt dan ook niet zozeer

---

1. BESANCON, Stadsbibl., hs. 599, f. 195. Gepubliceerd bij ALLEN, Op. ep. Er.

2. J. FOERSTEMANN-O. JUNTHNER, Briefe an Des. Erasmus von Rotterdam, 116: "...Capitaneus audito nomine Erasmi gavisus est dicens: Quid non facerem pro Erasmo, quum germanum meum fratrem Gabrielem Cartusianum extra Bruxellam summo amore prosequitur?...Tibi ex animo commendat germanum suum fratrem Gabrielem" (23 Maart 1529).

3. ALLEN, Op. ep. Er., IX, 256-57, ep. 2483 : 13 Apr. 1531 aan Lev. Ammonius: "Quum interdum mecum reputo, Ammoni charissime, cuiusmodi ingenia prementur ac sepeliantur in istis ceremoniis...Quid est enim spiritum extinguere si hoc non est?"

in vis eten, vasten, en wken of eenzaamheid, dan wel in het bewaren van de vrijheid van geest te midden van de kleinheid (1). Deze uiterlijkheden, zoals de eenzaamheid, kunnen inderdaad tot kleinheid leiden waardoor onbenulligheden tot grote twisten opgeblazen worden (2). Men kan het ocium doden, door het maken van verzen, zoals Gabriel Ofhuys deed, die zijn dichtwerk aan Erasmus ter keuring voorlegde. Hoewel zulk werk in zich niet slecht is, de eenzaamheid van de monnik dient om het Evangelie te beschouwen en het in zijn wezen om te zetten. Het overige is als het ware overspel van een begaafde geest (3).

Vrijheid van Geest is dan voor Erasmus geen losbandigheid. Hij betreurde het dat zijn woord bij sommigen een verkeerde uitwerking had, want hij bedoelde slechts de betrekkelijkheid aan te tonen van het uiterlijke om plaats te maken voor de ware vroomheid (4).

---

4. ALLEN, Op.ep.Er., IX, 257 : "Ac fere fit ut quo quisque indoctior et stápidiorque est, hoc in isto vitae instituto pluri habeatur, tumidus fiducia ceremoniarum et alieni spiritus ~~ingratus~~ iniquus aestimator."

---

1. ALLEN, Op.ep.Er., IX, 257 : "Rursum ubi contempler istum animum tam simpliciter de nutu Christi et ad omnes huius vitae iniurias paratum, non possum te non beatum iudicare. Varia sunt enim martyriorum genera, nec in postremis habendum arbitror, si quis in istiusmodi molestiis mentis tranquillitatem constanter servaverit usque ad extremum halitum... Et haud scio an piscium esus, ieiunia, vigiliae, solitudo et si quid aliud est externum minima pars sit molestiarum."

2. Ibid. : "Sed in plerisque gregibus sunt philautoi, praefracti, morosi, quidam etiam parum sani capitis, ex levissimis nugis miras excitantes tragaedias, ex rebus nihili contentiones amarulentas suscipientes..."

3. ALLEN, Op.ep.Er., IV, 594 ; ep. 1239 : "Scio quam multa mala doceat ocium. Proinde eslo te istiusmodi opellis transmittere tempus a sacrorum pensis vacuum quam ad deteriora prolabi. Attamen longe satius erat e sacris libris Christi Paulique imaginem vivam et efficacem pectori tuo penitus imprimere quam plumbo, aere chartisque exprimere. Quod ipsum arbitror te facere, me Gabriel, nec istam industriam tuam aliud esse quam felicitis ingenii luxuriam..."

4. ID., VII, 198-201, ep. 1887 : 15 Oct. 1525 aan een kartuizer :

Men moet het juk niet willen afwerpen : een zuivere ziel staat vrij tegenover elke druk. Integendeel, vroeg hij zich af, waar is de vrijheid als men zich opwerpt als tegenstander van gebedsoffer, vasten en onthouding ?(1).

Ten slotte weet hij in het kartuizermilieu ook de gemeenschap van onderlegde mensen te waarderen, het gezelschap van boeken en geest. Dit alles moet opwegen tegen de afvalligheid, die sommigen beramen (2).

Spijts deze opvattingen, die de bedoeling hadden, de crisis welke het Lutheranisme veroorzaakte, te ondervangen, sloeg de Erasmus daar slechts ten dele in. Levinus Ammonius, en wie kon het beter weten, beschreef de jonge kloosterrecruten als zelfstandiger, eigenzinniger met nog weinig eerbied voor de traditionele vormen (3) Was het te verwonderen, zegde hij, dat zo men tijdens de vormingsjaren daar niet op lette, men tot grote ontgoochelingen zou komen, namelijk de afvalligheid ? Scheut zou zijn tol betalen aan de nieuwe ideeën. Jan van Zuene, werd afvallig en keerde zich naar het Lutheranisme (4). Hij was de eerste novice van Jan Meerhout geweest. Deze prior, die ~~was~~ zeker oog had voor de veranderde tijdsomstandigheden, moest de tragische afvalligheid van Jan vander Heyden niet meer beleven. Rond 1551 trok deze weg uit Scheut. In 1559 zou hij door de wereldlijke macht opgeleid worden en aan het klooster overgemaakt,

---

"...ut vehementer doleam me quondam in libris meis praedicasse libertatem spiritus...optabam sic aliquid decedere ceremoniis humanis, ut multum accresceret verae pietati."

---

1. Ibid. : "Sed onerant constitutiones, invidiae et similia : quicquid istius generis est, levissimum est si bonus adsit animus...Quaenam est haec libertas ubi non licet dicere preces, non licet sacrificare, non licet jejunare, non licet abstinere a carnibus ?"

waar hij gekerkerd werd. In de jaren, die hij in de wereld, te Leuven, had doorgemaakt, had hij zich een kroost verwekt (1), maar nu bekeerde hij zich volledig : een bekering die in de Nederlandse kartuizerprovincie met des te meer vreugde begroet werd, omdat deze geleerde monnik zich met alle ijver inspande om de ketterij te bestrijden (2). In een van zijn werken, waarvan P. de Wal een uittreksel geeft (3), wordt iets opgelicht over de mentaliteit, die tot zulk een tragiek voerde. Tijdens mijn eerste kloosterjaren, schreef hij, was

2. Ibid. : "Agis in locis commodissimis, caelo saluberrimo, multum solatium affert eruditorum hominum confabulatio, nec deest bonorum librorum copia, nec deest ingenium..."

3. DE WAL, II, 62 : de jeugd is min of meer aangetast door de ketterij, in des postulanten zijn zo " ut ad obsequendum praescriptis magistris non sunt voluntarii, facile respondent, loquenti obstrepant, ceremonias pie institutas irrideant... denique sint omnimodis intractabiles..., qui nisi bene instituantur et corrigantur non mirandum tam multos esse qui post nuncupata vota desertores fiunt..."

4. ID., II, 14 : "...Videtur initio aliquod specimen Religionis dedeisse quandoquidem numeretur inter vicarios huius domus; sed postea permisit decipi callida fraude Novatorum huius saeculi. Merito poterat dicere p. Prior quod Jacob quondam filio suo Rben, suus primogenitus meus et principium doloris mei..."

1. DE WAL, II, 90, a. 1559 : "...ordinationes provinciae ... Et super Joanne a Merica domus Bruxellensis professo et ibidem incarcerato committitur visitatores Provinciae... Hic enim a regis ministris interceptus fuerat Lovanii cum causa mercature forte eo divertisset et haberet ibi amicos et parentes suos et propter abstinentiam in errore vix supplicium evassisset nisi fuisset professus ordinis nostri et propterea nobis redditus; arcte enim huic saeculo alligatus erat cum haberet concubinam et proles; sed haec vincula dirupit Deus atque morbis cum hoc anno corripuit ac tandem perfectam et consummatam poenitentiam Dei dono assecutus est..."

2. DE WAL, II, 95v : Jan de Merica schreef na zijn bekering : de reditu ovium dissipatarum ad ovili Christi. Zijn bekering werd in gedichten bezongen, Cfr. DE WAL, ibid.

ik verteed van ijver om het onkruid uit te roeien op 's Heren akker. Maar nu merk ik dat deze ijver niet van God kwam, ook niet wijs was of met zout gekruid. Dikwijls beschuldigde ik ten onrechte (want ik was doordrongen van de nieuwe leer) Christus' oude Roomse Kerk. Nu zie ik in dat veel in de kerk van ouds anders geleerd wordt dan door de verdervers voorgesteld werd...(1)." Jan vander Heyden zou sterven als vicaris te Rethel, waar hij gepkaatst werd omdat hij Duits kende en de nodige bekwaamheid had om te prediken(2).

Na de tweede helft van de XVIIde eeuw lijkt de kartuis van Scheut niet meer betrokken te zijn in het geestesleven van haar tijd. Zij trok zich stilaan op zichzelf terug. De politieke toestand zou ten andere vlug versomberen en aan het kloosterleven in de eenzaamheid een einde stellen.

---

1. DE WAL, II, 96, 1560 : "...Etenim memini et meminisse necesse est, no rectum Divinae Sapientiae callum tenuisse me annis totis plus minus tredecim. Ardenti quidem accensus eram zelo, totusque flagrabam desiderio evellendi zizania ex agro dominico. Sed gratiae Deo nunc video ~~me~~ haudquaquam fuisse a Deo hunc zelum, nec secundum scientiam extitisse nec sale conditum. In multis inique accusabam (ut eram ab his novis praeceptoribus imbutus) Christi veterem ac Romanam ecclesiam. Nunc plersque in Ecclesia longe aliter doceri invenio, quam eminentis fictionibus preponunt corruptores isti..."

2. ID; II, 141, 1577 : "In principio huius anni missus est D. Joannes de Merica professor huius domus ad domum Rutilae ut ibidem esset vicarius quia celebrabat linguam Germanicam et sufficienti doctrina praeditus erat ut conciones haberet ad seculares prout officium istud ex exigebat;..."